

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНИХ СИСТЕМ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД СНПК.

КРИСТАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПІДХОДУ

Порівняльний аналіз зарубіжних систем допомоги постраждалим від СНПК. Кристалізація українського підходу

Авторка:

Вікторія Гупаловська, експертка з реагування на сексуальне насильство під час конфлікту, психотерапевтка, травматерапевтка, канд. психол. наук, доцентка кафедри психології Львівського національного університету ім. І. Франка.

Загальна редакція та координація:

Ніна Ломпарт, координаторка проекту з підтримки мережі Центрів допомоги врятованим в Україні, UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні.

Порівняльний аналіз зарубіжних систем допомоги постраждалим від СНПК. Кристалізація українського підходу. Практичний посібник / В. Гупаловська, 2024, Київ, 52 с..

У практичному посібнику досліджуються базові питання організації системи реагування на сексуальне насильство під час конфлікту в країнах із розвинутою системою соціального захисту та в країнах, які мали досвід конфліктів і сексуального насильства під час них. Дослідження цього питання дає змогу зорієнтуватися в наявному світовому досвіді. Розкриваються особливості систем організації допомоги постраждалим від сексуального насильства під час конфлікту в США, Канаді, Хорватії, Сербії, Косово, Боснії та Герцеговині, Чечні, у країнах Африки. Здійснюється порівняння систем реагування на СНПК у цих країнах, виокремлюються спільні та відмінні риси. Виділяються особливості української системи реагування на СНПК, її сильні та слабкі сторони. Описано український підхід до роботи із постраждалими від СНПК. Надаються рекомендації щодо імплементації міжнародного досвіду в систему реагування на СНПК в Україні та розвитку української системи.

Посібник призначений фахівцям, які займаються організацією допомоги постраждалим від СНПК, буде корисним різноманітним спеціалістам, які працюють із постраждалими від СНПК. Посібник спрямований на формування комплексного бачення системи організації допомоги постраждалим від СНПК як на державному рівні – рівні правоохоронних органів, неурядових організацій, так і на місцевому рівні – рівні територіальних громад.

Думки, зауваження, висновки або рекомендації, викладені в публікації, є поглядами автора й можуть не збігатися з офіційною позицією UNFPA.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
РОЗДІЛ 1.	
1.1. Поняття СНПК та загальний контекст. Розмежування сексуального насильства та СНПК	7
1.2. Міжнародне гуманітарне право про сексуальне насильство під час збройних конфліктів	11
РОЗДІЛ 2.	
2.1. Система допомоги постраждалим від сексуального насильства в Канаді та США	13
2.2. Особливості й труднощі в наданні допомоги постраждалим від СНПК в африканських країнах	18
2.3. Основні принципи та система допомоги постраждалим від СНПК в Ізраїлі	20
2.4. Специфіка та система надання допомоги постраждалим від СНПК в країнах Європи, зокрема в Хорватії, Сербії, Косово, Боснії та Герцеговині, Чечні	24
2.5. Спільні та відмінні риси зарубіжних підходів	29
РОЗДІЛ 3.	
3.1. Особливості реагування на сексуальне насильство в Україні в мирний час	37
3.2. Особливості реагування на сексуальне насильство в Україні під час війни	38
3.3. Український підхід до роботи із постраждалими від СНПК	40
ВИСНОВКИ	46
ЛІТЕРАТУРА	47
ПОСИЛАННЯ	49

ПЕРЕДМОВА

10 грудня 2018 року на урочистій церемонії в Осло Нобелівською премією миру нагородили хірурга Деніса Муквеге з Демократичної Республіки Конго і правозахисницю з Іраку Надію Мурад. Відзнаку вони отримали за зусилля, спрямовані на припинення використання сексуального насильства як зброї у війнах і збройних конфліктах.

Лікар-гінеколог Деніс Муквеге (нар. 1955 р.) відомий як засновник і директор госпіталю Панзі, у якому надають медичну допомогу жінкам, котрі стали жертвами групових зґвалтувань. У 2008 році він став лауреатом премії ООН із прав людини. У 2014 році отримав премію імені Сахарова за роботу з реабілітації жінок-жертв сексуального насильства. Також є кавалером ордена Почесного легіону.

Надія Мурад Басі Таха (нар. 1993 р.) – іракська правозахисниця езидського походження і посол доброї волі ООН. Вона не тільки свідок, а й жертва насильства. 2016 року Муквеге та Мурад увійшли до переліку 100 найбільш впливових людей світу за версією журналу Time.

Сам факт нагородження Нобелівською премією миру двох осіб, які борються із сексуальним насильством під час війни, засвідчує, наскільки болюча й актуальна ця тема. Є надія, що людство вже готове розпочати системну боротьбу з таким жахливим явищем, як сексуальне насильство під час війни.

У своїй книзі “Остання дівчина. Історія мого полону і мій бій з Ісламською державою” Надія Мурад пише: “Померти було куди краще, ніж перетворитися на товар, який передавали з рук у руки; ніж терпіти нескінченне насильство, що руйнує наші тіла. ... Найгірше було зґвалтування. Воно позбавляло нас людської гідності й закривало дорогу до нормального життя... Ми радше б погодилися, щоб нас убили, ніж зґвалтували”. “Звідкись із темряви вибираєшся, і тобі вже ніколи не бути тим, ким був раніше. Ти вже ніколи не будеш тим, ким був до війни. Ти вже ніколи не будеш тим, ким був до того, як тебе викрали. Ти вже ніколи не будеш тим, ким був до того, як тебе зґвалтували. Ти вже ніколи не будеш тим, ким був до того, як ти став рабом. Ти вже ніколи не будеш тим, ким був до того, як ти втік. Ти вже не ніколи не будеш тим, ким був до того, як ти став голосом для тисяч жінок, які також стали жертвами сексуального насильства в конфліктних зонах”. “І найбільше я хочу стати останньою дівчиною у світі з такою історією, як моя”.

Надія Мурад, яка побувала в Україні у 2022 році, виступає за відшкодування українським жінкам, які стали жертвами сексуального насильства під час конфлікту. Її досвід і відданість справі допомагають привернути увагу до цієї проблеми та забезпечити справедливість для постраждалих.

Сексуальне насильство під час російсько-української війни стало широко висвітлюватись після повномасштабного вторгнення у 2022 році. Щодо цього висловлювалися такі відомі особи як Мелані Жолі, Міністерка закордонних справ

Канади, та Елізабет Трасс, Міністерка закордонних справ Великої Британії. Вони наголосили, що сексуальне насильство під час вторгнення російських військ використовується як “систематична зброя для здійснення контролю та влади над жінками... є такою ж руйнівною в конфлікті, як хімічна зброя чи наземні міни, обидві заборонені міжнародними конвенціями”.

Це лише кілька з багатьох прикладів висловлювань відомих осіб, зокрема й правозахисників, журналістів та активістів, щодо цього важливого питання. Сексуальне насильство під час війни є кричущою проблемою, до якої необхідно привертати увагу громадськості й міжнародних організацій, та рішуче їй протистояти.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ:

СНПК – сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

ГЗН – ґендерно зумовлене насильство

СГЗН – сексуальне та ґендерно зумовлене насильство

МГП – Міжнародне гуманітарне право

НУО – неурядова організація

НПО – неприбуткові організації

ГО – громадська організація

ПТСР – посттравматичний стресовий розлад

ІПСШ – інфекції, які передаються статевим шляхом

ООН – Організація Об'єднаних Націй

МКТЮ, ІСТУ – Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії

ЗМІ – засоби масової інформації

РОЗДІЛ 1.

1.1. ПОНЯТТЯ СНПК ТА ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ. РОЗМЕЖУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ТА СНПК

Сексуальне насильство загалом є однією із важливих тем у захисті недоторканості та прав людини. У сучасному суспільно-правовому дискурсі сексуальне насильство відносять до ґендерно зумовленого насильства (ґЗН), яке є одним із найпоширеніших порушень прав людини у світі. ґЗН – це насильство, спрямоване проти особи через її ґендерну належність, або насильство, яке непропорційно впливає на осіб певної статі. ґЗН може приймати різні форми, як-от фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство [1].

Під час часткової експансії з 2014 року, а особливо під час російського повномасштабного вторгнення Україна зіткнулася з великою кількістю випадків сексуального насильства з боку представників російських збройних сил. Сексуальне насильство під час війни – це серйозне порушення міжнародного гуманітарного права, яке охоплює будь-які акти сексуального характеру, здійснені проти особи без її згоди або під примусом. До нього належить зґвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація та інші форми сексуального насильства найжорстокішого характеру. Міжнародним юридичним терміном, який окреслює сексуальне насильство під час війни, є поняття “сексуальне насильство під час конфлікту”, скорочено СНПК. У цій роботі терміни “сексуальне насильство під час війни” та “сексуальне насильство під час конфлікту” використовуються як синоніми.

Основні аспекти сексуального насильства під час конфлікту:

1. **Цілеспрямований характер.** СНПК – це цілеспрямована зброя війни. СНПК використовується як тактика війни для тероризування та знищення мирного населення, руйнування сімейних зв'язків, розсіювання населення та як засіб етнічної чистки.
2. **Глибокий вплив на постраждалих.** Постраждалими від сексуального насильства можуть бути жінки, чоловіки, діти незалежно від статі. Наслідки для постраждалих – глибокі фізичні, психологічні, соціальні травми та економічні збитки.
3. **Міжнародний злочин.** Сексуальне насильство в конфліктах визнане як воєнний злочин, злочин проти людяності та може розглядатися як складова геноциду. Женевські конвенції та Римський статут Міжнародного кримінального суду вимагають покарання за такі злочини.

4. **Необхідність підтримки постраждалих.** Постраждалим від сексуального насильства під час війни потрібна комплексна підтримка, включно з медичною допомогою, психологічною підтримкою, юридичною допомогою та соціальною реінтеграцією.
5. **Проблема “невидимості”.** Багато випадків сексуального насильства залишаються “невидимими” у зв’язку з тим, що постраждалі про них не повідомляють через стигму, страх перед помстою або недовіру до правосуддя, що ускладнює виявлення та покарання винних.

Визнання сексуального насильства під час війни серйозним міжнародним злочином є важливим кроком у його попередженні та боротьбі з ним.

СНПК має специфічні характеристики, які відрізняють його від інших видів насильства. Ці відмінності важливі для розуміння унікальних впливів, які сексуальне насильство має на постраждалих, а також для розроблення ефективних відповідей та стратегій підтримки.

Глибокий психологічний вплив. Сексуальне насильство має значний психологічний вплив на постраждалих, включаючи травму, стигматизацію, соціальну ізоляцію, а в деяких випадках – посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Цей вплив може бути більш руйнівним і тривалим, ніж фізичні травми.

Соціальні та культурні наслідки. Сексуальне насильство може мати руйнівний вплив на соціальні та культурні структури спільнот. Це може призвести до зниження соціального статусу постраждалих, розбіжностей у сім’ях та спільнотах, а також до зростання бідності й маргінальності серед постраждалих.

Вплив на ґендерні відносини. Сексуальне насильство часто використовується як засіб підкреслення ґендерних нерівностей та підтримки патріархальних структур. Жінки та дівчата часто стають постраждалими через своє ґендерне положення в суспільстві.

Усвідомлення відмінностей між СНПК та сексуальним насильством у мирний час є важливим для розуміння унікальних викликів, з якими стикаються постраждалі від сексуального насильства в конфліктах, і для розроблення ефективних стратегій допомоги та відновлення.

Сексуальне насильство є серйозною проблемою, яка існувала й існує в усі часи, включно з мирним періодом. Воно може мати різні форми і відбуватися в різних контекстах, зокрема й у домашньому середовищі, на робочому місці, у навчальних закладах і громадських місцях. Серед сексуального насильства, яке здійснюється в мирний час, можна виокремити такі його види:

1. **Сексуальні домагання** – це небажані словесні сексуальні коментарі, зауваження, жарти, жести, а також фізичні дії, такі як небажані дотики, обійми чи поцілунки. До сексуальних домагань як виду сексуального насильства також відносять сталкінг – постійне переслідування або приставання, яке може містити небажані повідомлення, дзвінки, появу в місцях перебування об’єкта переслідування, який вважатиметься постраждалим від насильства.

Така поведінка може заподіяти серйозну психологічну шкоду – призвести до почуття страху та небезпеки, завдати психологічної травми.

2. **Сексуальне примушування (харасмент).** Змушування до вступу в сексуальну взаємодію погрозами, шантажем, умовлянням, залякуванням, маніпуляцією.

Останнім часом у міжнародній практиці широко використовується термін **харасмент** (від англ. “harassment”), який означає небажану, часто агресивну поведінку, яка здійснюється систематично і створює вороже або неприємне середовище для постраждалих. Це поняття охоплює різні форми поведінки – від вербальних зауважень до фізичних дій. Харасмент може мати місце в різних контекстах, зокрема на робочому місці (тоді він називається мобінгом), в освітніх установах, інтернеті (кібербулінг) та публічному просторі.

Сексуальний харасмент – небажані сексуальні зауваження, пропозиції, жести або фізичні дотики. Він може включати все: від непристойних жартів до прямого фізичного насильства або примусу.

3. **Зґвалтування** – це сексуальний контакт із застосуванням фізичного насилля або із загрозою його застосування, який здійснюється всупереч бажанню або без згоди постраждалої/го.
4. **Сексуальне насильство в сім’ї або партнерських стосунках.** Відбувається в подружжі або між романтичними партнерами й може містити всі три або одну із трьох наведених вище форм насильства (домагання, примушування, зґвалтування). Окремим випадком можна розглядати примусове шлюбівання, коли особу змушують вступити в шлюб без її згоди, що часто супроводжується сексуальним примушуванням та/або зґвалтуванням у шлюбі.
5. **Цифрове сексуальне насильство.** Розповсюдження інтимних зображень без згоди особи, онлайн-домагання або сексуальні погрози.

Останнім часом сформувався такий вид цифрової сексуальної поведінки як **секстинг** (від англ. “sex” – секс та “texting” – надсилання повідомлень) – це практика надсилання або обміну сексуально забарвленими повідомленнями, фотографіями чи відео, як правило, через мобільні телефони або інтернет. Це надсилання інтимних, оголених або напівоголених зображень або еротичних текстових повідомлень.

Хоча секстинг може бути взаємною та погодженою активністю між дорослими, він несе низку потенційних ризиків: приватність, емоційний вплив, безпека та можливі юридичні наслідки. Зображення або повідомлення можуть бути розповсюджені без згоди особи, що може призвести до порушення приватності та репутаційних ризиків. У разі небажаного розповсюдження таких зображень, особа може зіткнутися з булінгом, ганьбою або іншими формами соціального тиску. В інтернеті є ризик того, що ці зображення або повідомлення потраплять до рук зловмисників, що може призвести до шантажу або інших небезпечних ситуацій. Розповсюдження або зберігання сексуальних зображень неповнолітніх (навіть якщо це самі неповнолітні обмінюються своїми зображеннями) може розглядатися як розповсюдження дитячої порнографії, що має серйозні юридичні наслідки.

6. Сексуальна експлуатація і торгівля людьми. Використання людей (жінок, дітей, підлітків, чоловіків) для сексуальних послуг за примусом, що здійснюється через шахрайство або відверті злочинні дії.

Важливо зазначити, що сексуальне насильство може вплинути на людей будь-якої статі або віку. Боротьба із сексуальним насильством вимагає зусиль на рівні суспільства, правових систем, освіти та підтримки постраждалих.

Поняття сексуального насильства під час війни є серйозною та чутливою темою. Воно використовується як засіб ведення війни та озброєного конфлікту й охоплює дії, спрямовані на приниження, контроль, заподіяння шкоди або приниження особи через сексуальні дії.

Сексуальне насильство часто використовується як тактика війни, спрямована на залякування, покарання, руйнування соціальної тканини суспільства та як акт морального насильства проти ворожих груп.

Постраждалими від сексуального насильства можуть бути жінки різного віку, чоловіки різного віку та діти. Ці дії можуть мати глибокі та довгострокові психологічні, фізичні, соціальні та економічні наслідки для постраждалих, їхніх сімей та цілих спільнот.

Сексуальне насильство під час збройних конфліктів вважається воєнним злочином, злочином проти людяності та може розглядатися як акт геноциду. Міжнародне гуманітарне право та інші міжнародні нормативні акти забороняють і засуджують сексуальне насильство під час війни.

Надання допомоги постраждалим від сексуального насильства охоплює медичну, юридичну, психологічну та соціальну підтримку. Також важливо створювати механізми для відновлення справедливості та забезпечення захисту прав постраждалих.

Важливо визнавати, що сексуальне насильство під час війни є серйозним порушенням прав людини та вимагає рішучих дій з боку міжнародної спільноти для його запобігання та переслідування винних.

1.2. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ПРО СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Сексуальне та ґендерно зумовлене насильство (СГЗН) є серйозним порушенням прав людини. Ризик СГЗН, який постійно існує навіть у мирний час, стає вищим під час збройного конфлікту. Міжнародне гуманітарне право (МГП) забороняє всі форми сексуального насильства в будь-який час.

Сексуальне насильство означає будь-який статевий акт, спробу домогтися статевого акту, небажані сексуальні коментарі або домагання, торгівлю людьми чи інші дії, які спрямовані проти сексуальності особи, з застосуванням примусу. Ґендерно зумовлене насильство включає зґвалтування, спроби зґвалтування, усі форми сексуального насильства, сексуальні погрози, домагання, експлуатацію або приниження, примусову вагітність, примусову стерилізацію, примусовий аборт, торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, сексуальне рабство та калічення жіночих статевих органів.

Міжнародне гуманітарне право також визначає відповідальність за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, та надає інструменти для реагування й допомоги постраждалим.

Згідно зі Стамбульською конвенцією, сексуальне насильство – це такі форми умисної поведінки:

- здійснення, без згоди, вагінального, анального або орального проникнення сексуального характеру в тіло іншої особи з використанням будь-якої частини тіла або предмета;
- здійснення, без згоди, інших актів сексуального характеру з особою;
- примушування іншої особи до здійснення, без згоди, актів сексуального характеру з третьою особою.

Міжнародне гуманітарне та кримінальне право передбачає відповідальність за СНПК. Сексуальне насильство під час конфлікту визнається міжнародним співтовариством як воєнний злочин та злочин проти людяності. Воно підпадає під юрисдикцію міжнародних трибуналів, таких як Міжнародний кримінальний суд.

Сексуальне насильство під час конфлікту є забороненим відповідно до низки міжнародних правових актів і конвенцій. Найважливіші серед них:

1. Женевські конвенції (1949 р.) та їхні Додаткові протоколи. Женевські конвенції та їхні Додаткові протоколи, особливо Протокол II, встановлюють, що сексуальне насильство є серйозним порушенням правил ведення війни і забороняють будь-які напади на честь особистості, сімейне життя, материнські почуття, а також на гідність людей.

2. Статут Міжнародного кримінального суду (Римський статут, 1998 р.). Сексуальне насильство класифікується як військовий злочин, злочин проти людяності, або акт геноциду залежно від контексту його вчинення.
3. Конвенція ООН про запобігання і покарання за злочин геноциду (1948 р.). Ця конвенція включає сексуальне насильство як одну з форм геноциду, коли воно використовується для знищення певної групи людей.
4. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.). Хоча ця конвенція не згадує сексуальне насильство під час війни безпосередньо, вона вимагає від держав-учасниць запобігати дискримінації жінок, зокрема є їй захист від сексуального насильства.
5. Резолюції Ради Безпеки ООН. Різні резолюції Ради Безпеки ООН, особливо Резолюція 1325 про жінок, мир і безпеку, а також резолюції, такі як 1820, 1888, 1960, зосереджені на проблемі сексуального насильства в конфліктах, закликають до його запобігання та покарання винних.

Ці та інші міжнародні правові акти і документи визначають сексуальне насильство як серйозне порушення міжнародного права, вимагають від держав їхнього виконання і передбачають покарання за порушення.

Порушення Міжнародного гуманітарного права (МГП) може мати серйозні наслідки.

Відповідальність може нести насамперед командування. Командири, які не забезпечують дотримання Міжнародного гуманітарного права своїми підлеглими, можуть бути притягнуті до відповідальності.

Існують механізми для притягнення до відповідальності осіб, які порушують Міжнародне гуманітарне право, через національні та міжнародні судові процеси.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) може розглядати випадки серйозних порушень Міжнародного гуманітарного права, включно з іншими військовими злочинами.

Порушення Міжнародного гуманітарного права може мати міжнародні репутаційні наслідки. Держави, які порушують МГП, можуть зазнати міжнародного осуду, що вплине на їхні дипломатичні та економічні відносини.

Важливо зазначити, що дотримання Міжнародного гуманітарного права є обов'язковим для всіх сторін збройного конфлікту, незалежно від того, чи визнають вони цей конфлікт, чи ні.

РОЗДІЛ 2.

2.1. СИСТЕМА ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В США ТА КАНАДІ

Як зазначалося вище, термін СНПК зазвичай використовується для опису злочинів, що відбуваються під час збройних конфліктів, таких як війни, громадянські війни або окупації. У контексті Сполучених Штатів Америки та Канади, де великомасштабні збройні конфлікти на власній території відсутні, в описі бенефіціарів системи допомоги поняття “постраждалих від СНПК” не застосовується. Однак у США та Канаді є інші форми сексуального насильства, які потребують уваги та реагування. Це сексуальні домагання, зґвалтування, насильство в сім’ї, а також сексуальне насильство на робочому місці.

Розглянемо спочатку систему допомоги постраждалим від сексуального насильства у США. Ця країна єдина у світовій практиці виокремлює таку проблему, як сексуальне насильство в армії своєї держави.

Сексуальне насильство в армії. США зіткнулися з проблемою сексуального насильства та домагань у військових структурах. Уряд та військове керівництво вживають заходів для боротьби з цією проблемою, зокрема перегляд правил поведінки та поліпшення процесу розслідування скарг.

Насильство проти жінок та домашнє насильство. США мають законодавство, спрямоване на захист постраждалих від домашнього насильства та сексуальних злочинів – “Закон про насильство проти жінок” (Violence Against Women Act). У США діють численні організації та програми допомоги, які надають підтримку постраждалим від сексуального насильства, зокрема кризові центри, лінії допомоги, консультування та юридичної підтримки.

Велика увага в країні приділяється освіті та профілактиці у сфері сексуального насильства, включно з програмами в школах, університетах та громадських організаціях. Щоб забезпечити кращий захист постраждалих і більш ефективне покарання винних, законодавство у сфері боротьби із сексуальним насильством постійно розвивається.

Загалом питання сексуального насильства в США розглядається через призму кримінального права, прав людини та соціальної справедливості. Є багато важливих ініціатив та ресурсів, спрямованих на протидію цій проблемі та підтримку постраждалих.

У США система допомоги постраждалим від сексуального насильства під час війни має низку служб та організацій, які надають підтримку та ресурси постраждалим у мирний час. До цієї системи входять урядові агенції, неприбуткові організації, медичні та психологічні служби, а також спеціалізовані програми підтримки.

У **Сполучених Штатах** ключовими аспектами системи підтримки є:

1. **Урядові програми.** США на рівні штатів мають різні федеральні та програми, що забезпечують підтримку постраждалим від сексуального насильства, зокрема тих, хто страждає від наслідків конфліктів.

Наприклад, Офіс з питань насильства щодо жінок (OVW) при Міністерстві юстиції США забезпечує федеральне керівництво у розробленні національної спроможності зменшення насильства щодо жінок та забезпечення правосуддя для постраждалих від домашнього насильства, насильства від датингу (при пошуку потенційного партнера, при знайомстві, на побаченні), сексуальних нападів та переслідування.

Управління з питань насильства щодо жінок (OVW) забезпечує федеральне керівництво розвитком національного потенціалу для зменшення насильства щодо жінок, а також здійснення правосуддя та зміцнення послуг для постраждалих від домашнього насильства, насильства на побаченнях, сексуального насильства та переслідування [2].

2. **Громадські центри підтримки.** Функціонують спеціалізовані центри, які пропонують консультування, правову допомогу тощо. Центри кризової підтримки та організації, такі як RAINN (Національна мережа протидії зґвалтуванню, зловживанням та інцесту), надають цілодобову підтримку. Наявна також організація National Sexual Violence Resource Center (NSVRC) (Національний ресурсний центр з питань сексуального насильства).
3. **Програми для біженців та іммігрантів.** Є спеціальні служби для іммігрантів та біженців, включно із постраждалими від війни, які стикалися із сексуальним насильством. Вони спираються на наявні структури, які включені до системи реагування на сексуальне насильство в мирний час та на домашнє насильство.
4. **Медична допомога.** Постраждалим від сексуального насильства надається медична допомога, включно з лікуванням травм і психологічною підтримкою.

Особливістю адміністративно-правових норм США у сфері протидії домашньому сексуальному насильству є наявність різних видів охоронного ордеру: надзвичайного, тимчасового та постійного. Надзвичайний охоронний ордер видається без судового засідання у разі звернення потерпілої особи до поліції. Представники правоохоронних органів зі свого боку контактують із черговим суддею, який і визначає ймовірність загрози. Це дозволяє оперативно запобігати насильству тоді, коли провести судове засідання неможливо, наприклад, уночі або у вихідні дні. Тимчасовий охоронний ордер видається вже на судовому засіданні за наявності підстав на термін від 14-ти днів до 21-го. Потерпіла сторона повідомляє про насильство, подає позов із проханням про захист та вказує при цьому особу кривдника.

Ордер видається без попереднього повідомлення особи, що вчинила насильство. Після цього в межах 10 днів призначається судове засідання вже із залученням обвинуваченої сторони. Після розгляду доказів суддя може видати вже постійний охоронний ордер терміном до 2-х років.

У разі порушення умов ордеру й невиконання зобов'язань обвинувачений притягається до кримінальної або цивільно-правової відповідальності, що, безперечно, є надійним засобом боротьби з насильством у сім'ї.

Для протидії домашньому насильству у США використовують й інші механізми:

- Інститут спеціалізованих судів розглядає справи про насильство в сім'ї. Така спеціалізація дозволяє розглядати справи про домашнє насильство оперативніше та ефективніше. Усього у США понад 200 таких судів.
- Діють програми різноманітного спрямування щодо запобігання досліджуваному явищу (наприклад, програма “Здоров’я сім’ї Америки”, яка стосується проблемних сімей).
- Також програми з реабілітації дітей для надання їм різного роду допомоги. Усього в Сполучених Штатах Америки діє понад дві тисячі таких програм.

Отже, у США є добре скоординована розгалужена система реагування на сексуальне насильство в мирний час, через яку може бути надана допомога постраждалим від сексуального насильства під час конфлікту.

Розглянемо систему реагування на сексуальне насильство в Канаді. Канада з 1997 року розпочала політику “нульової терпимості” щодо насильства. Відповідно до неї жоден випадок не має уникнути уваги та покарання. У Канаді відсутній федеральний закон із протидії насильству в сім'ї, який би поширювався на всю територію країни, проте в окремих провінціях діє законодавство з протидії насильству. Уряди провінцій і територій ухвалюють закони у сферах своєї юрисдикції. На сьогодні шість провінцій (Альберта, Манітоба, Нова Шотландія, Острів Принца Едуарда, Ньюфаундленд і Лабрадор та Саскачеван) і три території (Північно-Західні території, Юкон і Нунавут) проголосили спеціальне законодавство про насильство.

Ці цивільні статuti розроблені, щоб доповнити захист у кримінальному кодексі. Вони пропонують додатковий захист жертвам сімейного насильства. Передбачені цивільно-правові заходи включають розпорядження про екстрене втручання, які можуть надати право лише постраждалій/ому залишатися вдома та користуватися сімейним транспортним засобом. Вони також можуть утримувати кривдника від спілкування або контакту із жертвою або членами сім'ї жертви.

Для всієї країни характерна розвинена система ордерів і приписів, яка дає змогу вберегти постраждалих від контактів з обвинуваченим, увійти до помешкання представникам правоохоронних органів, евакуювати постраждалих, встановити спостереження.

У Канаді ключовими шаблонами системи роботи із постраждалими від сексуального насильства є:

1. **Урядові ініціативи.** Канадський уряд пропонує низку програм та ініціатив для підтримки постраждалих від сексуального насильства, зокрема фінансування центрів підтримки та дослідницьких проєктів.
2. **Спеціалізовані служби.** Є організації, такі як Canadian Centre for Victims of Torture (Канадський центр допомоги постраждалим від тортур), які надають спеціалізовану допомогу постраждалим від тортур і насильства, зокрема сексуального.
3. **Підтримка біженців та іммігрантів.** Канада пропонує низку програм для біженців та іммігрантів, зокрема тих, хто пережив сексуальне насильство в зонах конфлікту.
4. **Громадські центри та гарячі лінії.** По всій Канаді функціонують центри підтримки та гарячі лінії, які надають консультативні та інформаційні послуги.

Реагування на сексуальне насильство в Канаді можна розділити на три сектори: сектор правосуддя, сектор охорони здоров'я та сектор соціального обслуговування.

У секторі правосуддя програма “Діти-жертви-свідки” надає жертвам сексуального насильства/потерпілим віком до 18 років інформацію, допомогу та підтримку протягом усього кримінального процесу. Офіс коронного прокурора несе відповідальність за судове переслідування за будь-якими висунутими звинуваченнями. Поліція несе відповідальність за ретельне розслідування випадків сексуального насильства, гарантування безпеки/захисту постраждалим та забезпечення збору всіх доказів. Вони надають направлення для лікування та подальшого спостереження, емоційної підтримки та доступу до інших служб, які можуть надати підтримку/допомогу в цей кризовий час.

Програма допомоги потерпілим/свідкам (V/WAP) надає інформацію, допомогу та підтримку постраждалим і свідкам злочинів упродовж усього процесу кримінального правосуддя, щоб покращити їхнє розуміння кримінального процесу та участь у ньому. V/WAP працює зі свідками та потерпілими віком від 18 років.

Сектор охорони здоров'я зобов'язується надавати ефективну медичну допомогу постраждалим від сексуального насильства. Це досягається через ідентифікацію, оцінку, лікування, планування безпеки, документування та навчання поведінці, яка сприяє здоров'ю.

Агенції сектору охорони здоров'я прагнуть надати постраждалим від сексуального насильства позитивний досвід охорони здоров'я, який включає якісний догляд, негайну підтримку, емоційну підтримку, направлення для отримання додаткових послуг і ресурсів, виписку інструкції або вказівки щодо подальшого догляду та експертного збору доказів.

Лікарні забезпечують медичне обстеження та лікування після консультації з Регіональним центром лікування жертв сексуального нападу та домашнього насильства, перш ніж направляти жертв до інших медичних або немедичних служб.

Наприклад, клініка сексуального здоров'я Південно-західний відділ охорони здоров'я пропонує низку послуг у сфері сексуального здоров'я, включно із

контролем народжуваності та екстреною контрацепцією, тестуванням на інфекції, що передаються статевим шляхом, тестуванням на вагітність, консультуванням щодо вагітності, тестуванням на ВІЛ та подальшим спостереженням лікаря клініки, якщо це необхідно.

Регіональна програма лікування постраждалих від сексуального насильства та домашнього насильства в St. Joseph's Health Care забезпечує постійне консультування, медичне обстеження, медичне тестування та лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом, ліки для запобігання вагітності внаслідок нападу, ліки для запобігання інфекціям, що передаються статевим шляхом, та ВІЛ, документацію/фотографії будь-яких травм, планування безпеки та звернення до громади для осіб будь-якої статі та будь-якого віку.

У секторі соціального обслуговування Служба домашнього насильства (DASO) пропонує притулок для надзвичайних ситуацій, цілодобову лінію довіри у разі криз, інформацію та адвокацію, терапію сексуального насильства, оцінку ризику та планування безпеки для жінок старших за 16 років. Послуги конфіденційні та безоплатні.

Служба допомоги жертвам округу Оксфорд (VASOC) у безпечному середовищі та за згодою Служба допомоги потерпілим округу надає негайні та короткострокові послуги втручання в кризові ситуації постраждалим. Команди VASOC, що складаються з навченого персоналу та волонтерів, надають емоційну підтримку, практичну допомогу, інформацію та рекомендації на місці або телефоном цілодобово та без вихідних.

Товариство допомоги дітям пропонує послуги дітям, які потребують захисту, і проводить розслідування жорстокого поводження з дітьми чи недогляду. Програма консультування з питань насильства в сім'ї CAS, надає послуги особам, які застосовували насильство чи зазнавали примусового контролю під час сімейних або інтимних стосунків. Для використання програм, які пропонує FVCP, участь у службах захисту дітей не обов'язкова.

Загалом у Канаді, як і в США, є добре скоординована розгалужена система реагування на сексуальне насильство в мирний час, через яку може бути надана допомога постраждалим від сексуального насильства під час конфлікту. Такими постраждалими зазвичай є іммігранти, які потрапляють до цих країн за програмами допомоги біженцям.

Характерною ознакою роботи із СНПК у країнах із розвиненою системою соціального захисту, до яких відносяться США і Канада, є комплексний підхід. Фахівці працюють над справами, у яких було сексуальне насильство як над жінками, так і над чоловіками. Це переважно біженці з різних країн, і щоразу схема подібна: не працюють окремо з досвідом насильства, а розглядають його в комплексі загального звернення клієнта, вкупі із поганим самопочуттям, проблемами адаптації тощо. Переважно клієнти-біженці мають цілу низку різних проблем і зазвичай не виділяють сексуальне насильство як основну. Радше на першому місці завжди стоїть питання, як швидко повернути людину до повноцінного функціонування в суспільстві, і тоді під час терапії працюють також і з проблемою насильства, якщо така була в історії клієнта. Загалом уся структура підтримки психічного здоров'я спрямована

на реінтеграцію особи в суспільство. Психологи працюють найрізноманітнішими методами, залежно від напряму підготовки психотерапевта і стану постраждалих.

Обидві країни акцентують увагу на правах людини та забезпечують ресурси для підтримки та відновлення постраждалих від сексуального насильства. Важливо враховувати, що доступ до цих послуг може залежати від різних факторів, включно з місцезнаходженням, статусом імміграції та індивідуальними потребами постраждалих.

2.2. ОСОБЛИВОСТІ ТА ТРУДНОЦІ В НАДАННІ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД СНПК В АФРИКАНСЬКИХ КРАЇНАХ

СНПК – серйозна проблема в багатьох країнах Африки, проте точна статистика постраждалих часто відсутня або неповна через низку чинників, зокрема стигму, страх перед помстою та обмежений доступ до правосуддя. Попри це, у міжнародних звітах зафіксовано високий рівень випадків СНПК у деяких країнах:

1. **Демократична Республіка Конго (ДРК).** Одна з найбільш згадуваних країн у контексті СНПК. Упродовж тривалих збройних конфліктів у країні було зафіксовано тисячі випадків сексуального насильства, включно із масовими зґвалтуваннями.
2. **Руанда.** Під час конфлікту 1994 року сексуальне насильство було використано як інструмент геноциду [3]. Тисячі жінок постраждали від сексуальних злочинів [4].
3. **Судан.** Особливо в регіоні Дарфур, де з 2003 року триває конфлікт, сексуальне насильство використовувалось як засіб війни проти цивільного населення. За даними ООН, за період звітування було задокументовано 105 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, що стосується 65 жінок, 39 дівчаток та 1 хлопчика [5]. Жінки та дівчата, які перебувають у зоні конфлікту, зокрема в біженських таборах, зазнають підвищеного ризику стати постраждалими від сексуального насильства.
4. **Сомалі.** Умови тривалої громадянської війни сприяли високому рівню сексуального насильства, часто здійснюваного збройними групами.
5. **Ліберія та Сьєрра-Леоне.** У період громадянських воєн у цих країнах було зафіксовано значну кількість випадків сексуального насильства [6].

Точна статистика випадків СНПК у цих регіонах важко доступна через вищезгадані проблеми зі звітністю та документуванням. Однак, дані з різних джерел, включно з ООН, гуманітарних організацій та правозахисних груп, підтверджують, що сексуальне насильство використовується як тактика війни та як форма етнічного та політичного переслідування в багатьох конфліктах в Африці [7].

Варто зауважити, що розв'язання проблеми СНПК в Африці вимагає комплексного підходу, включно із зусиллями зі зміцнення правових систем, підтримкою постраждалих, доступ до сервісів допомоги, соціальною та економічною реінтеграцією постраждалих, а також міжнародною підтримкою і співпрацею.

Надання допомоги постраждалим від СНПК в африканських країнах стикається з низкою особливостей і труднощів, які обумовлені соціально-економічними, культурними та політичними чинниками. Розглянемо деякі з них:

1. **Контекст конфліктів.** Багато африканських країн мають історію збройних конфліктів, громадянських воєн та політичної нестабільності, що створює сприятливі умови для сексуального насильства.
2. **Культурне та соціальне тло.** Ставлення до постраждалих від сексуального насильства часто визначається культурними нормами, які можуть включати стигматизацію та дискримінацію. Це перешкоджає постраждалим шукати допомогу.
3. **Гендерні нерівності.** У багатьох африканських спільнотах є глибокі гендерні нерівності, які впливають на можливість жінок і дівчат захистити свої права та отримати доступ до допомоги [8].

Надання допомоги постраждалим від СНПК в країнах Африки зустрічає багато труднощів. Це насамперед:

1. **Обмежений доступ до медичної допомоги.** У багатьох регіонах Африки є нестача медичних установ, обладнання та кваліфікованого персоналу, особливо в сільських та віддалених районах.
2. **Недостатність правової системи.** Багато країн мають слабкі правові системи, де справи про сексуальне насильство рідко доходять до суду, а винні часто залишаються безкарними.
3. **Економічні бар'єри.** Бідність та економічна нестабільність можуть перешкоджати постраждалим отримати доступ до допомоги, особливо якщо це вимагає фінансових витрат на транспорт, медичне обслуговування або правову допомогу.
4. **Страх та стигма.** Культурні та соціальні стигми, а також страх перед помстою чи відторгненням громади, часто стримують постраждалих від звернення по допомогу [9].
5. **Недостатність спеціалізованих ресурсів.** Нестача спеціалізованих служб для підтримки постраждалих від СНПК, включно з психологічною допомогою та реабілітаційними програмами [10].

Шляхи вирішення:

Для поліпшення ситуації важливо зосередитися на підвищенні обізнаності про проблему сексуального насильства, зміцненні правових систем, забезпеченні доступу до якісної медичної та психологічної допомоги, а також на розробленні інклюзивних та культурно адаптованих програм підтримки. Важливим є правове забезпечення покарання злочинців, міжнародне співробітництво та підтримка, включно із фінансуванням та обміном знаннями.

У 2022 році в країнах Африки здійснюються певні реальні кроки. Так, у грудні 2022 року парламент Демократичної Республіки Конго ухвалив закон про захист та відшкодування збитків постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, і створив схему відшкодування.

Згодом була створена національна комісія, яка визначила умови отримання відшкодування та заснування національного фонду.

У 2022 році Рада Безпеки ООН створила Групу експертів з питань верховенства права та сексуального насильства в умовах конфлікту, співпрацювала з 14 країнами у зміцненні інститутів верховенства права для посилення відповідальності за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, зокрема у ДРК, Гвінеї, Судані, Україні та інших країнах [11].

2.3. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА СИСТЕМА ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД СНПК В ІЗРАЇЛІ

Ізраїль, як країна, що пережила численні конфлікти, має систему допомоги постраждалим від сексуального насильства, зокрема й СНПК. Основні принципи та система допомоги охоплюють такі аспекти:

1. **Комплексний підхід.** В Ізраїлі діє міжсекторальний підхід до допомоги постраждалим від сексуального насильства, до якого входять урядові установи, медичні служби, правоохоронні органи та неприбуткові організації.
2. **Медична допомога.** Постраждалим від сексуального насильства надається відповідна медична допомога, зокрема й термінова медична допомога, психологічна підтримка, а також довгострокова реабілітація.
3. **Психологічна підтримка.** Доступні спеціалізовані послуги психологічної допомоги, яку зокрема надають кризові центри та гарячі лінії для постраждалих від сексуального насильства.
4. **Правова допомога.** Постраждалим від СНПК надається юридична підтримка для забезпечення їх прав та інтересів у правосудді, включно із супроводом у поліції та суді.

5. **Захист конфіденційності.** Система допомоги забезпечує конфіденційність інформації про постраждалих, що є ключовим принципом для гарантування їхньої безпеки та комфорту.
6. **Освітні та превентивні програми.** Ізраїль також проводить освітні програми та кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності про сексуальне насильство та його запобігання.
7. **Допомога у соціальній реінтеграції.** Пропонуються програми та ресурси для допомоги постраждалим від сексуального насильства у відновленні та поверненні до нормального життя.

Система допомоги в Ізраїлі визначається високим рівнем професіоналізму та інтеграцією різних служб, що забезпечує комплексну підтримку постраждалих від сексуального насильства. Важливим складником є співпраця між різними установами та організаціями, спрямована на ефективне вирішення проблем, пов'язаних із СНПК.

В Ізраїлі допомога постраждалим від сексуального насильства, включно із СНПК, надається кількома організаціями та службами, зокрема державними установами, неприбутковими організаціями та медичними центрами:

1. **Поліція Ізраїлю** проходить спеціальну підготовку щодо розслідування випадків сексуального насильства, правил нетравматичної поведінки із постраждалими та порядку дій у таких випадках. Така підготовка відіграє важливу роль у розслідуванні випадків сексуального насильства.
2. **Гарячі лінії** для постраждалих від сексуального насильства функціонують цілодобово, надають консультації та допомагають, дотримуючись конфіденційності й анонімності. Вони можуть надавати першу психологічну допомогу, кризову психологічну консультацію, перескерувати у центри психологічної та юридичної, медичної та соціальної підтримки.
3. **Медичні установи.** В Ізраїлі діє мережа лікарень зі спеціальними кімнатами та підготовленим для роботи з постраждалими від сексуального насильства медичним персоналом та спеціалізовани клініки. В таких установах постраждалі можуть отримати невідкладну медичну допомогу, психологічну підтримку та реабілітаційні послуги.
4. **Центри кризової допомоги**, наприклад, “Національний центр з підтримки постраждалих від насилля” в Ізраїлі надає психологічну допомогу, юридичні консультації та соціальну підтримку.
5. **Неприбуткові (громадські) організації** можуть мати різноманітну спеціалізацію. Серед них є й такі, котрі займаються питаннями захисту прав жінок та надання допомоги постраждалим від насильства. Вони можуть надавати консультації, психологічну підтримку, юридичну допомогу, допомогу в соціальній адаптації.

6. **Спеціалізовані програми для біженців та мігрантів.** В Ізраїлі також діють спеціалізовані служби для біженців та мігрантів, серед яких є і постраждалі від СНПК з України. Функціонує гаряча лінія для населення з різними мовами спілкування та віросповіданням.
7. **Державні соціальні служби** також поінформовані, як діяти у разі звернення постраждалих від сексуального насильства. Традиційно соціальні працівники надають підтримку та допомогу у вирішенні соціальних та юридичних питань, пов'язаних із сексуальним насильством.

Ці служби співпрацюють між собою для забезпечення комплексної та ефективної допомоги постраждалим від сексуального насильства. Вони також займаються просвітницькою роботою, спрямованою на запобігання сексуальному насильству та підвищення обізнаності громадськості з цього питання.

Основною структурою в реагуванні на сексуальне насильство є Асоціація кризових центрів жертв зґвалтувань в Ізраїлі (ARCCI). Це наглядова некомерційна організація, яка має 9 кризових центрів щодо зґвалтувань (RCC), розташованих по всій країні. Місія ARCCI – зменшення та ліквідація сексуального насильства на національному рівні, а також просування прав людини та соціальної справедливості для своїх громадян. ARCCI – єдина організація в Ізраїлі, яка займається покращенням взаємодії між владою Ізраїлю та жертвами сексуального насильства.

ARCCI прагне розширити можливості жертв через покращення підтримки, лікування та правової допомоги, доступної для них; захищати права жертв через просування законодавства та впливу на державну політику; залучати засоби масової інформації до підвищення обізнаності країни про сексуальне насильство; підвищувати чутливість правоохоронців та юристів до питань сексуального насильства; здійснювати профілактичні заходи, професійне навчання та запроваджувати освітні програми.

В Ізраїлі діє 1202/3 – гаряча лінія допомоги (24/7) тим, хто пережив сексуальне насильство, трьома мовами [12]. Асоціація та кризові центри для постраждалих від сексуального насильства співпрацюють з медичними установами, забезпечують супровід під час надання свідчень та упродовж юридичного розслідування. У медичних установах Ізраїлю у більшості великих міст наявна так звана “кімната 4” – це спеціальна кімната, у якій протягом тижня після нападу обстежують людей, які зазнали сексуального насильства.

У спеціалізованих медичних закладах оцінюють стан здоров'я постраждалих, що включає обстеження та лікування у разі фізичних травм, страху заразитися ІПСШ або страху вагітності.

Збір судово-медичних доказів проводиться судово-медичним лікарем з допомогою набору, призначеного для постраждалих від сексуального насильства. Важливо, щоб обстеження було проведено якомога ближче до події (за можливості ще до купання і переодягання). Рекомендується пройти тест, навіть якщо постраждалі вирішили не подавати заяву в поліцію. У будь-якому разі комплект буде зберігатися приблизно три місяці.

Важливо знати, що кімната 4 – це спеціальна кімната, розташована в загальному відділенні невідкладної допомоги, яка активується за необхідності. Після прибуття пацієнта в кімнату 4 викликають лікаря, соціального працівника та судово-медичного експерта у разі потреби.

Постраждалий може прибути до кімнати із супроводом, який за потреби залишається під час огляду. Довідковий центр пропонує супровід до кімнати 4 для зацікавлених заявників. Спеціальні кімнати в лікарнях з підготовленим персоналом обслуговують безкоштовно. Можлива короткочасна терапія у спеціальних центрах (безоплатно), можливість тривалої психотерапії у спеціальних центрах (безоплатно або за символічну плату). Важливе значення надається просвітницькій роботі у школах, навчальних закладах для молоді.

Ізраїль спирається на теорію “держави загального благоденства (добробуту)” – механізми, забезпечення яких відбувається через ресурси громадян, наприклад, у вигляді податків, спрямовані на перерозподіл ресурсів в суспільстві (система державної освіти, охорона здоров’я, грошова допомога, державне житло тощо) задля забезпечення мінімального рівня життя для всіх і максимально рівних можливостей для кожного, щоб кожний міг досягти найвищого рівня у своєму житті відповідно до талантів і здібностей. Тому держава робить усе можливе й надає необхідну інформаційну й матеріальну підтримку людям, котрі зазнали насильства, щоб вони мали змогу залишити вороже середовище й бути в безпеці.

В Ізраїлі значно розвинений інститут соціального страхування, яким займається Міністерство соціального захисту і суспільних послуг, що спільно із міським муніципалітетом виконує нагляд, фінансування, співпрацю й супервізію Департаменту соціальної роботи. Департамент соціальної роботи містить відділи й терапевтичні одиниці, що пов’язані з терапією і профілактикою насильства в сім’ї, до яких, зокрема, належить Центр терапії і запобігання сімейному насильству.

Центр терапії та запобігання сімейному насильству здійснює діагностику й консультування; надає необхідну інформацію населенню загалом і людям, що звертаються до центру; розробляє програми виходу з насильства й запобігання йому (притулок для жінок і їхніх дітей, звернення в поліцію й суд, надання безоплатної юридичної допомоги, звернення до Міністерства будівництва, матеріальна допомога на оренду житла); проводить терапію для дітей, підлітків і дорослих (індивідуально, у парах або групах).

Це ціла система, адже запити надходять до поліції, служби корекції звільнених в’язнів, соціальних працівників у тюрмах, медичних закладах, у роботі із сім’ями й тих, що захищають інтереси дітей під час розлучення, а також до кризових центрів з фондами соціальної допомоги, терапевтичними центрами для жертв сексуального насильства, Міністерством будівництва й центром зайнятості.

В Ізраїлі висуваються високі професійно-етичні вимоги до терапевта, який здійснює соціально-психологічний супровід (терапію) в умовах центру, враховуючи базовий рівень освіти, систему постійного професійного й особистісного самовдосконалення, підвищення кваліфікації, наукову діяльність психотерапевтів, проходження ними супервізій щонайменше кожного тижня. У центрі відбуваються дослідження, розробка і впровадження нових або вдосконалених методів терапії.

Система допомоги жінкам, які пережили сексуальне насильство, в Ізраїлі побудована за тими самими принципами, що і в інших країнах з розвинутою системою соціально-психологічної допомоги.

Схема надання допомоги постраждалим від СНПК така: 1) державні ініціативи та програми; 2) підключення громадських організацій та спеціалізованих організацій, які безпосередньо надають послуги (завдяки системам соціального страхування); 3) міграційні служби; 4) медичні установи та поліція, які мають спеціальні приміщення для забезпечення конфіденційності та спеціально підготовлений персонал; 5) спеціалізовані кризові центри, які працюють із постраждалими від сексуального насильства у мирний час. І якщо є якісь чинники, що впливають на збільшення насильства, то ці системи починають працювати інтенсивніше.

За даними Укрінформу, в Ізраїлі діє добре налагоджена система допомоги постраждалим від сексуального насильства й українські фахівці також можуть скористатися досвідом, напрацьованим цією системою. Зокрема, українські фахівці пройшли навчання в Ізраїльському центрі травми та стійкості NATAL, де опановували надання допомоги після травматичних подій, в екстрених ситуаціях, роботу з ПТСР, із постраждалими від сексуального насильства, пацієнтами з ампутованими кінцівками [13]. Окрім того, ГО “Ізраїльська коаліція травми” з початку повномасштабного вторгнення регулярно проводить для українських фахівців безоплатні курси допомоги при психотравмі.

2.4. СПЕЦИФІКА ТА СИСТЕМА НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД СНПК У КРАЇНАХ ЄВРОПИ, ЗОКРЕМА У ХОРВАТІЇ, СЕРБІЇ, КОСОВО, БОСНІЇ, ГЕРЦЕГОВИНІ ТА ЧЕЧНІ

Система надання допомоги постраждалим від СНПК у країнах Європи, особливо в таких країнах, як Хорватія, Сербія, Косово та Боснія і Герцеговина, має специфічні риси. Ці країни пережили конфлікти 1990-х років, які мали серйозні наслідки, зокрема випадки сексуального насильства. Основні аспекти системи допомоги в цих регіонах та їхня специфіка такі:

Міжнародний резонанс та історичний контекст. Конфлікти на Балканах у 1990-х роках привернули увагу всієї міжнародної спільноти до проблеми СНПК. Сексуальне насильство часто використовувалося як зброя війни, що призвело до травматизації великої кількості людей.

Міжнародна підтримка та вплив. Балканські країни отримали значну підтримку від міжнародних організацій та НПО для створення систем допомоги постраждалим від СНПК.

Юридичний прогрес. Виникнення та функціонування Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії (ICTY) сприяло розвитку правових механізмів для розгляду випадків СНПК.

Система допомоги в Хорватії, Сербії, Косово, Боснії та Герцеговині організована за міжнародними зразками і має такі шаблі підтримки та допомоги:

1. **Медична та психологічна допомога.** Надається комплексна медична, психологічна та психіатрична допомога постраждалим, зокрема, спеціалізовані програми реабілітації.
2. **Юридична підтримка.** Постраждалим від сексуального насильства пропонуються консультації та підтримка у веденні судових справ, як на національному, так і на міжнародному рівні.
3. **Соціальна реінтеграція.** Працюють програми соціальної реінтеграції, які включають професійну перепідготовку, соціальну адаптацію та підтримку.
4. **Громадські організації та неприбуткові організації (НПО).** Численні місцеві та міжнародні НПО активно працюють у регіонах, надаючи допомогу постраждалим від СНПК та проводячи просвітницьку діяльність.

5. **Гарячі лінії та центри підтримки.** Діють гарячі лінії та спеціалізовані центри для надання невідкладної допомоги постраждалим від сексуального насильства.
6. **Міжнародна співпраця.** Країни співпрацюють з міжнародними організаціями для обміну досвідом та покращення системи допомоги.

Система допомоги в цих країнах постійно розвивається, забезпечуючи постраждалим необхідну підтримку [14]. Важливим складником є також ведення роботи щодо превенції сексуального насильства та підвищення обізнаності громадськості про цю проблему.

Досвід допомоги постраждалим від СНПК у **Боснії та Герцеговині** має важливе історичне значення. Представники країни зазначають, що за період конфліктів було зґвалтовано орієнтовно 20000–50000 жінок, після чого з'явилося близько 2000–4000 народжених внаслідок зґвалтування дітей, приблизно 1000 осіб отримали відшкодування [15]. Проблемами країни були відмінності трьох адміністративних регіонів, відсутність рішень на державному рівні.

Після війни в Боснії 1992-1995 років, яка супроводжувалася масовими випадками сексуального насильства, були вжиті певні кроки на національному та міжнародному рівнях для допомоги постраждалим від сексуального насильства та притягнення винних до відповідальності:

1. **Юридичні ініціативи.** Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (МКТЮ) відіграв ключову роль у розслідуванні злочинів сексуального насильства. Це був перший міжнародний трибунал, який кваліфікував сексуальне насильство як акт геноциду та злочин проти людяності.
2. **Національні ініціативи.** Уряд Боснії та Герцеговини розробив різні програми для підтримки постраждалих СНПК, включно з психологічною та юридичною допомогою, а також фінансовою підтримкою.
3. **НГО та громадські ініціативи.** Низка неурядових громадських організацій в Боснії забезпечує психологічну, медичну та юридичну підтримку постраждалим від сексуального насильства. Вони також відіграють важливу роль у зміні громадської думки та боротьбі зі стигмою.
4. **Освітні та інформаційні кампанії.** Широкомасштабні кампанії, орієнтовані на підвищення обізнаності щодо наслідків сексуального насильства та боротьбу зі стигматизацією постраждалих, були запущені на різних рівнях.
5. **Психологічна допомога.** Послуги з психотерапії та психологічної реабілітації надаються для відновлення психічного здоров'я постраждалих.
6. **Правова підтримка.** Постраждалим від сексуального насильства надається допомога у веденні юридичних справ, що дозволяє їм домагатися компенсацій та притягати винних до відповідальності.

У Хорватії під час воєнного конфлікту на Балканах постраждало від СНПК 1500-2200 осіб (переважно жінки). Одразу після війни влада не прийняла регулювання

адміністративної процедури визнання постраждалих. Тому у 1992 році почала свою діяльність громадська організація Центр для жінок, постраждалих від війни (ROSA), стараннями активісток якої у 2015 році урядом Хорватії був ухвалений Закон про права постраждалих від сексуального насильства під час воєнної агресії проти Республіки Хорватія. Він описував процедуру отримання статусу постраждалої особи від СНПК, надав постраждалим право на щомісячну допомогу, одноразовий платіж, на правову допомогу, медичну допомогу та реабілітаційні послуги.

У Косово (23 липня 2010 року Уряд України зробив офіційну заяву, про те, що “не визнає незалежності Косово”) було зафіксовано близько 20000 постраждалих від СНПК. У 2012 році був ухвалений Закон “Про статус і права мучеників, людей з інвалідністю, ветеранів, членів Армії визволення Косово, цивільних жертв війни та їхніх сімей” (без СНПК). У 2015 році була ухвалена постанова “Про визначення порядку визнання та перевірки статусу постраждалих від сексуального насильства під час Визвольної війни в Косово”, після чого була створена урядова Комісія, яка отримала понад 1200 заяв (900 осіб отримали статус, 200 особам було відмовлено). Уряд дозволив чотирьом неурядовим організаціям допомагати постраждалим заповнювати та подавати заяви.

Що стосується Сербії, то розглянуто тільки десяток випадків. Права постраждалих від СНПК не регулюються окремим законом, але діє закон про права ветеранів; однак без додаткових прав та з утрудненою процедурою отримання допомоги. Лише у 2020 році був ухвалений закон про СНПК та ушкодження певної межі. Постраждалі мають права на допомогу з інвалідності, допомогу на догляд, ортопедичні засоби, відшкодування витрат на поховання, охорону здоров'я, знижку на проїзд у громадському транспорті. Однак досі суди не присудили компенсації жодній постраждалій особі у справах про сексуальні злочини під час війни.

Цей досвід став важливим прикладом для інших країн, які стикаються з проблемою сексуального насильства у конфліктах, еї підкреслює важливість комплексного підходу до вирішення цієї проблеми.

Під час чеченсько-російських війн (перша війна 1994–1996 рр. та друга війна, що почалася у 1999 році) були зафіксовані численні випадки сексуального насильства [16]. Ці конфлікти, відомі своєю жорстокістю та численними порушеннями прав людини, включали випадки сексуального насильства, скоєного як з боку російських, так і чеченських військових.

Сексуальне насильство у воєнних конфліктах часто використовується як засіб військової тактики або як засіб терору проти цивільного населення. У контексті чеченсько-російських війн, постраждалими від СНПК були переважно чеченські жінки та дівчата, але також були випадки сексуального насильства щодо чоловіків та хлопців [16].

Звіти про сексуальне насильство в регіоні часто ускладнюються недостатнім документуванням, стигмою, пов'язаною з розкриттям таких випадків, і страхом постраждалих перед помстою з боку російських військових та силовиків, можливими репресіями. Тому точно визначити масштаби цього явища складно.

На міжнародному рівні правозахисні організації та інституції звертали увагу на ці порушення й закликали до розслідування злочинів та притягнення винних до відповідальності. Однак через політичну та військову складність конфлікту мало випадків було розслідувано належним чином.

Постраждалі від СНПК у чеченсько-російських війнах стикалися зі значними труднощами в пошуку допомоги. Через складну політичну ситуацію, стигму та страх перед репресіями, багато постраждалих могли не звертатися по допомогу або не мали можливості це зробити. Проте деякі шляхи отримання допомоги були доступні:

1. **Місцеві медичні установи.** Попри труднощі, деякі постраждалі від СНПК могли отримати медичну допомогу в лікарнях на території Чечні або сусідніх регіонів.
2. **Правозахисні організації.** Постраждалі могли звертатися до місцевих та міжнародних правозахисних організацій, які документували порушення прав людини та намагалися надавати допомогу.
3. **Міжнародні гуманітарні організації.** Деякі міжнародні організації працювали в регіоні під час конфлікту, надаючи медичну та гуманітарну допомогу.
4. **Церква та релігійні організації.** У деяких випадках церкви та релігійні спільноти надавали підтримку та притулок постраждалим від насильства.
5. **Біженці та вимушені переселенці.** Постраждалі від СНПК, які втекли із зони конфлікту, могли шукати допомоги в таборах для біженців або в інших регіонах Росії та сусідніх країн.
6. **Неформальні мережі підтримки.** У деяких випадках постраждалі покладалися на допомогу родичів, друзів та спільнот.

Важливо зазначити, що через високий рівень стигми й страху, багато випадків сексуального насильства залишалися неповідомленими і не отримували належної уваги чи відповідної допомоги.

У Чечні офіційна інформація про спеціалізовані центри для постраждалих від сексуального насильства була обмеженою в період конфлікту та невдовзі після нього фактично відсутня. З огляду на складну політичну та соціальну ситуацію в регіоні, доступ до інформації про такі центри може бути утруднений.

Загалом у Чечні питання сексуального насильства та підтримки постраждалих часто вважається табуованим, а доступ до ресурсів та допомоги може бути обмеженим. Постраждалі від сексуального насильства можуть зіткнутися зі значними бар'єрами в пошуку допомоги, зокрема зі стигмою, страхом перед відповідальністю та з обмеженим доступом до інформації про послуги.

Однак підтримка може надаватися через загальні медичні заклади, громадські організації або через ініціативи, які фінансуються міжнародними НПО або гуманітарними організаціями. Також можливі неформальні мережі підтримки через релігійні або громадські організації.

2.5. СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ ЗАРУБІЖНИХ ПІДХОДІВ

Системи надання допомоги постраждалим від СНПК у різних країнах мають як спільні, так і відмінні риси, залежно від соціокультурного контексту, правової системи країни та доступних ресурсів.

Ось деякі з основних аспектів, які об'єднують **спільні риси**:

1. **Юридична підтримка.** Більшість країн визнають сексуальне насильство під час війни злочином, пропонують юридичну допомогу постраждалим від СНПК, зокрема представництво в суді та допомогу у веденні справ.

Наприклад, 11 травня 2011 у Стамбулі, Туреччина, була відкрита для підписання Стамбульська конвенція, яка набула чинності 1 серпня 2014 року і є постійно відкритою до підписання будь-якою країною світу. 12 березня 2012 року Туреччина першою ратифікувала Конвенцію, а вслід за нею — 36 країн з 2013 до 2022 року (Албанія, Андорра, Австрія, Бельгія, Боснія і Герцеговина, Греція, Грузія, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Молдова, Монако, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Північна Македонія, Польща, Португалія, Румунія, Сан-Марино, Сербія, Словенія, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чорногорія, Швейцарія, Швеція). На квітень 2022 року конвенція підписана 45 країнами та Євросоюзом. Ізраїль не підписав Стамбульську конвенцію. Однак у цій країні діє низка законів, які регулюють ставлення до сексуального насильства. Це Закон “Про запобігання насильству в сім'ї” від 1991 року, Закон “Про права осіб, які стали жертвами злочину”, Закон “Про захист населення від сексуального насильства”, Закон “Про попередження сексуальних домагань”, Закон “Про попередження загрозливої поведінки”, Закон “Про заборону торгівлі людьми”.

У США діє Програма допомоги потерпілим/свідкам (V/WAP), яка надає інформацію, допомогу та підтримку жертвам і свідкам злочинів протягом усього процесу кримінального правосуддя, щоб покращити їхнє розуміння кримінального процесу та участь у ньому. V/WAP працює зі свідками та потерпілими віком від 18 років.

2. **Психологічна допомога.** Психологічна підтримка й терапія є ключовим елементом допомоги постраждалим від СНПК, незалежно від країни. У більшості країн функціонують здебільшого цілодобові гарячі лінії надання психологічної допомоги постраждалим від сексуального насильства, а також сервіси, котрі надають психологічну допомогу.
3. **Медична допомога.** Невідкладна медична допомога, лікування травм і доступ до репродуктивних та інших медичних послуг є необхідною ланкою допомоги постраждалим від СНПК і наявна в усіх країнах.
4. **Конфіденційність і приватність.** Більшість систем допомоги надають важливе значення збереженню конфіденційності, приватності постраждалих і дотримуються цих принципів.

5. **Міжнародна підтримка та співпраця.** Міжнародні організації, зокрема, і ООН (через UNFPA, UNWomen, UNICEF) часто залучені в процес надання допомоги та розроблення політики.

Так, нещодавно Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш закликав розслідувати звинувачення у сексуальному насильстві, скоєному під час нападу ХАМАСу на Ізраїль 7 жовтня 2023 року. “Були також численні повідомлення про сексуальне насильство під час нападів, які необхідно ретельно розслідувати та притягнути винних до відповідальності”, – сказав Гутерреш під час брифінгу в Раді безпеки ООН. Офіцери зібрали понад 1000 заяв і понад 60000 відеороликів, пов’язаних із нападами.

Стосовно України Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш заявив, що повномасштабне вторгнення Росії в Україну спровокувало “наймасштабніші порушення прав людини” у світі на сьогоднішній день. Під час промови перед Радою ООН з прав людини у Женеві він наголосив, що управління Верховного комісара з прав людини задокументувало десятки випадків сексуального насильства над чоловіками, жінками та дітьми, а також велику кількість вагомих порушень міжнародного гуманітарного права [17].

Зрозуміло, що соціально та культурно країни світу різняться між собою, тому й системи допомоги та підходи до допомоги постраждалим від СНПК мають певні **відмінні риси:**

1. **Культурні та соціальні норми.** У різних культурах ставлення до СНПК може значно відрізнятись. У деяких спільнотах спостерігається висока стигматизація постраждалих, що впливає на доступ до допомоги та підтримки.

Високий рівень шеймінгу та стигматизації характерний для багатьох африканських країн, тому навіть відома лікарня Панзі була створена не як спеціалізований центр для допомоги постраждалим від СНПК, а як госпіталь із широким спектром послуг з охорони здоров’я. Водночас Канада ще у 1997 році прийняла політику “нульової терпимості” до сексуального насильства. У цій країні створено велику систему з близько 400 шелтерів, які допомагають жертвам сексуального насильства, насильства в сім’ї, консультують їх, проводять курси психологічної реабілітації, надають освітні послуги, послуги юриста, мають 24-годинну кризову телефонну лінію тощо.

2. **Законодавчі особливості.** Різні країни мають різні закони, які стосуються СНПК, включаючи визначення злочинів, покарання та захист прав постраждалих.

Наприклад, у США постраждалі від сексуального насильства мають права, які залежать від законів місця (штату, території, племені), де стався злочин. Від них залежить:

- можливість проведення судово-медичної експертизи (згвалтування) на безоплатній основі;
- конфіденційний доступ до адвокатів, часові обмеження (строки давності) на певні юридичні дії;

- обов'язковість повідомлення про зґвалтування, якщо постраждала/ий є вразливою особою (дитиною або дорослою особою похилого віку);
- конфіденційне спілкування з надавачами послуг;
- тестування або зберігання наборів доказів;
- можлива фінансова компенсація для жертви злочину.

В Ізраїлі система єдина і містить три основних сектори реагування: Асоціація кризових центрів зґвалтувань в Ізраїлі (ARCCI), сама філософія країни (принцип соціального добробуту) та Інститут соціального страхування. Місія ARCCI – зменшення та ліквідація сексуального насильства на національному рівні та просування прав людини і соціальної справедливості своїх громадян.

3. **Ресурси та доступність.** Рівень доступності та якість допомоги може значно відрізнятись залежно від економічного стану країни та наявності ресурсів.

Зокрема, у багатьох країнах субсахаріальної Африки доступ до звичайної медичної допомоги може бути утруднений [18]. Водночас в Ізраїлі лише одна некомерційна організація ARCCI – це мережа з дев'яти кризових центрів роботи із постраждалими від зґвалтувань, хоча територія Ізраїлю може дорівнювати одній адміністративній одиниці в одній із африканських країн.

4. **Системи та мережі підтримки.** Розвиток мереж підтримки, включно з неурядовими громадськими організаціями (НГО) та спільнотами, варіюється в різних країнах.

Наприклад, Асоціація кризових центрів зґвалтувань в Ізраїлі (ARCCI) – це наглядова некомерційна організація, яка має 9 кризових центрів щодо зґвалтувань (RCC), розташованих по всьому Ізраїлю. ARCCI – єдина організація в Ізраїлі, яка займається покращенням взаємодії між владою Ізраїлю та жертвами сексуального насильства. У США є кілька подібних структур – RAINN, National Sexual Violence Resource Center (NSVRC), The National Coalition Against Domestic Violence. NCADV – це національна коаліція, яка працює з домашнім насильством.

5. **Освітні та інформаційні кампанії.** Рівень обізнаності та освіти щодо СНПК та прав постраждалих може бути дуже різним, залежно від країни. [18].

Різні програми, спрямовані на підвищення обізнаності та профілактику сексуального насильства, впроваджуються в школах та громадах по всьому Ізраїлю. Ці програми зосереджені на навчанні громадськості щодо формування стосунків – згоди, поваги, а також способів пошуку допомоги у разі сексуального насильства. Діти – центр суспільства. Навчання в школі спрямоване на захист прав дітей.

Можна привести ще кілька узагальнень та фактів, що ілюструють відмінності систем допомоги та підходів до допомоги постраждалим від СНПК:

- **Освітні програми.** У країнах з вищим рівнем освіти й доступом до освітніх ресурсів, таких як Скандинавські країни, можуть функціонувати більш

розгорнуті та ефективні програми навчання щодо СНПК та прав постраждалих, порівняно з країнами, що розвиваються.

- **Залучення ЗМІ та інформаційних кампаній.** У розвинених країнах, таких як країни Європи та Північної Америки, ЗМІ частіше висвітлюють питання СНПК, і в цих регіонах частіше проводяться інформаційні кампанії. Натомість у деяких країнах, що розвиваються, де рівень свободи преси може бути обмеженим, питання СНПК може залишатися менш висвітленим [19].

Наприклад, за ініціативи й фінансування UK Foreign, Commonwealth and Development Office's Preventing Sexual Violence in Conflict Initiative був створений ресурс Dart Centre Europe — мережа та ресурс для журналістів і режисерів, які висвітлюють тему травми та насильства [20]. Він містить рекомендації щодо обговорення теми СНПК з постраждалими і висвітлення її в ЗМІ.

- **Політика та законодавство.** У деяких країнах, наприклад у Швеції та інших країнах Європи, є чіткі законодавчі рамки, які визначають СНПК як серйозний злочин і забезпечують захист прав постраждалих. У країнах з менш розвиненим законодавством у цій сфері, таких як деякі країни Африки та Азії, менше обізнаності та просвіти щодо цих питань.
- **Соціальні норми і культурні відмінності.** У країнах з традиційними соціальними нормами, таких як деякі країни Близького Сходу, питання СНПК може бути табуоване, і постраждалі часто стикаються зі стигмою. Це протистоїть ситуації у більш ліберальних суспільствах, де обговорення СНПК є більш відкритим і інформативним.
- **Гендерна рівність і підтримка постраждалих.** Країни з високим рівнем гендерної рівності, такі як країни Північної Європи, зазвичай мають кращі ресурси та підходи до підтримки постраждалих від СНПК. У країнах, де гендерна нерівність залишається вираженою, може бути обмежений доступ до такої підтримки.

Ці факти наголошують на значних глобальних відмінностях у рівнях обізнаності та просвіти щодо СНПК і прав постраждалих, вказуючи на необхідність глобальних зусиль для підвищення обізнаності та покращення підтримки постраждалих у всьому світі.

Ефективність системи надання допомоги постраждалим від СНПК залежить від багатьох факторів, включно із законодавством, доступом до ресурсів, суспільними нормами та міжнародною підтримкою. Важливо, щоб країни працювали над поліпшенням цих систем, з огляду на специфіку своїх соціокультурних та правових контекстів.

У розвинених країнах, таких як США, Канада, Ізраїль, Хорватія та інші країни Європи, підходи до надання допомоги постраждалим від СНПК мають кілька спільних рис. Ці риси відображають загальний прогресивний розвиток у сфері прав людини та доступу до соціальних послуг:

1. **Інтегрована мультидисциплінарна допомога.** Є перевага надання комплексної, мультидисциплінарної допомоги, яка включає медичну, психологічну, юридичну та соціальну підтримку.
2. **Спеціалізовані програми.** Існують спеціалізовані програми та центри, зосереджені на допомозі постраждалим від СНПК, із навченим персоналом, який розуміє специфіку цього виду насильства.
3. **Захист прав та конфіденційність.** Розвинені країни зазвичай забезпечують високий рівень захисту прав постраждалих і приділяють увагу збереженню конфіденційності у справах СНПК.
4. **Доступ до юридичної підтримки.** Потерпілі мають доступ до юридичної допомоги, яка включає представництво у суді, супровід та допомогу у веденні справ.
5. **Підвищення обізнаності та освітні кампанії.** Проводяться освітні та інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності суспільства про проблему СНПК, а також на зменшення стигми, пов'язаної з цим явищем.
6. **Включення громадських та інших недержавних організацій.** Активна участь громадських організацій та НГО у наданні допомоги, адвокації та розробленні політики.
7. **Наукові дослідження та поліпшення практик.** Наявність наукових досліджень, спрямованих на розуміння наслідків СНПК та розроблення більш ефективних методів допомоги.
8. **Міжнародна співпраця.** Розвинені країни часто співпрацюють на міжнародному рівні, обмінюючись найкращими практиками та ресурсами у відповіді на СНПК.

Ці підходи відображають загальний розвиток і зростання освіченості у сфері прав людини і соціальних послуг у розвинених країнах. Водночас важливо визнати, що навіть у розвинених країнах є виклики, пов'язані з наданням допомоги постраждалим від СНПК, включно з боротьбою зі стигматизацією та забезпеченням доступності послуг для всіх постраждалих.

Хоча розвинені країни, такі як США, Канада, Ізраїль, Хорватія та країни Європи, мають багато спільних підходів до надання допомоги постраждалим від СНПК, є також і **певні відмінності**, засновані на їхніх унікальних правових, соціальних та культурних контекстах.

1. **Законодавчі та правові рамки:**

- **США:** у США федеральні закони та законодавство штатів часто регулюють питання, пов'язані з СНПК. Функціонує також система захисту свідків та постраждалих.

- **Канада:** Канада має сильну систему соціального захисту із акцентом на захисті прав корінних народів, що може включати спеціалізовані програми для постраждалих від СНПК з числа корінного населення.
  - **Ізраїль:** в Ізраїлі, де військові конфлікти є частиною національної історії, є спеціалізовані програми та законодавчі ініціативи для допомоги постраждалим від СНПК.
  - **Хорватія та Європа:** Європейські країни, включно із Хорватією, часто наголошують на правах постраждалих на матеріальну допомогу та реабілітацію, діючи в межах загальноєвропейських норм і директив ЄС. У Хорватії нещодавно був прийнятий закон про репарації постраждалим від СНПК.
2. **Системи охорони здоров'я та соціального захисту.** Різні країни мають відмінні системи охорони здоров'я, що впливає на доступність та якість медичної допомоги для постраждалих від СНПК.
  3. **Культурні та соціальні підходи.** Способи обговорення та ставлення до СНПК можуть варіюватися залежно від культурних норм та ставлення до гендерної рівності та сексуальності.
  4. **Підтримка громадськості та ГО.** Роль громадських організацій та інших неурядових організацій у наданні допомоги, адвокації та розробленні політики може відрізнятись, залежно від сили громадянського суспільства в кожній країні.
  5. **Фінансування та ресурси.** Обсяги державного фінансування та наявність ресурсів для підтримки програм допомоги постраждалим від СНПК можуть значно варіюватися.
  6. **Освітні, просвітницькі та профілактичні програми.** Рівень освіти та профілактичні програми, спрямовані на запобігання СНПК, можуть відрізнятись, виходячи із загальної освітньої політики та суспільної обізнаності.

Ці відмінності вказують на те, що, незважаючи на загальний прогресивний розвиток у сфері прав людини та соціальних послуг, підходи до надання допомоги постраждалим від СНПК в різних розвинених країнах все ще зумовлені унікальними національними характеристиками.

Порівняння підходів до роботи з постраждалими від СНПК в Україні та за кордоном вимагає врахування багатьох факторів, зокрема культурних, соціальних, економічних та політичних аспектів. Відзначити певні сильні сторони української системи можна, але слід розуміти, що висновки можуть бути узагальненнями, а системи допомоги перебувають на стадії активного становлення та розвитку.

Порівнюючи підходи до допомоги постраждалим від СНПК в Україні та за кордоном, можна виокремити деякі аспекти, у яких **українська система може мати певні переваги або унікальні підходи:**

1. **Досвід воєнного конфлікту (з 2014 року) і специфічний контекст.** Україна має прямий досвід зіткнення з СНПК у межах збройного конфлікту на сході країни, що сприяло розвитку більш конкретизованих підходів до роботи з постраждалими від СНПК, особливо у контексті воєнних дій та окупації територій. Це також дало змогу розвинути більш глибоке розуміння специфіки такого насильства та його наслідків у контексті пострадянського суспільства.
2. **Активна роль громадянського суспільства та волонтерів.** Україна має сильний громадський сектор та волонтерський рух, який сформувався у відповідь на конфлікт. Волонтери часто є першими, хто надає допомогу постраждалим від насильства, включно з СНПК, і вони можуть бути більш гнучкими у своїх підходах. Однак, надавачам допомоги необхідно мати певну підготовку по роботі із постражданими.
3. **Комплексний підхід та міжсекторальна взаємодія.** Україна продемонструвала здатність до ефективної міжсекторальної взаємодії між урядовими структурами, НПО, міжнародними організаціями та громадськістю.
4. **Адаптація до місцевих умов.** Підходи до допомоги в Україні часто краще адаптовані до місцевих культурних та соціальних умов, що може сприяти більш ефективній підтримці постраждалих.
5. **Фокус на правах постраждалих.** Україна демонструє прогрес у захисті прав та інтересів постраждалих від СНПК, намагаючись забезпечити їм доступ до справедливого судочинства та реабілітації.
6. **Використання міжнародного досвіду.** Україна активно використовує міжнародний досвід та практики, адаптуючи їх до власних потреб і умов.

Варто зауважити, що кожна країна має свої особливості в підходах до допомоги постраждалим від СНПК, і немає універсального “найкращого” методу. Ефективність підходів часто залежить від конкретного культурного, соціального та правового контексту країни.

Допомога українцям, які постраждали від сексуального насильства під час війни і виїхали за кордон, залежить від місцевих законодавчих, соціальних та медичних систем. Вона може істотно відрізнятись в різних країнах, залежно від особливостей розвитку цих систем в конкретній країні та доступності послуг для офіційно зареєстрованих українців, які потребують соціальної підтримки у зв'язку з війною.

1. **Правова підтримка.** У різних країнах є різні закони, які захищають права постраждалих від сексуального насильства. Більшість розвинених країн, до яких виїжджають українці, ратифікували міжнародні документи, згідно з якими СНПК є злочином. Постраждали від СНПК, котрі виїхали за кордон, залишаються громадянами України, тому можуть звертатися до відповідних сервісів в Україні онлайн.
2. **Соціальна підтримка.** Багато країн світу, приймаючи українців, надають їм пакет соціальної допомоги, включаючи фінансові виплати, забезпечення житлом, працевлаштування тощо. Спеціалізованих на СНПК урядових програм

соціального спрямування, запущених для українців, в інших країнах наразі не фіксується, проте партнерські міжнародні волонтерські та громадські організації забезпечують перенаправлення постраждалих і надання розширеного соціального пакета супроводу.

3. **Медична допомога.** У деяких країнах може бути доступна висококваліфікована медична допомога. Її обсяг також залежить від пакета соціальних послуг, який можуть отримати українці, котрі виїхали у зв'язку з війною, відповідно до передбаченої законодавством окремих країн допомоги. Також має значення, чи повідомила про СНПК особа, яка постраждала. Оскільки на момент звернення за кордоном зазвичай проходить досить тривалий час після насильства, то відповідні судово-медичні дії втрачають сенс. Однак медичний огляд, діагностика та допомога є актуальними.
4. **Психологічна допомога.** Наявність та якість психологічної допомоги також важлива. У більшості країн, до яких виїждять українці, є спеціалізовані програми та центри, що надають допомогу постраждалим від сексуального насильства. Однак, існує мовна проблема – новоприбулі українці не володіють мовами країн, у яких перебувають, а фахівці не володіють українською. У низці країн (Португалія, Німеччина) можуть залучати українських психологів, які також виїхали у зв'язку з війною. Однак, вони можуть не мати відповідної підготовки для роботи із постраждалими від СНПК.

Важливо зазначити, що в зарубіжних країнах постійно працюють над поліпшенням допомоги та підтримки постраждалим від сексуального насильства, особливо в умовах війни. Це включає створення спеціалізованих служб, підвищення обізнаності про проблему та підтримку міжнародних організацій.

РОЗДІЛ 3.

3.1. ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ УКРАЇНЦІВ НА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО У МИРНИЙ ЧАС

Реагування постраждалих на сексуальне насильство в Україні у мирний час має свої особливості, зумовлені як культурними, так і соціально-правовими аспектами. Ось деякі з них:

1. **Ставлення суспільства.** Українське суспільство, як і багато інших, має свої традиції та культурні особливості, які можуть впливати на ставлення до постраждалих від сексуального насильства. Згідно з даними ООН, зростає кількість випадків сексуального насильства й торгівлі людьми в Україні, зокрема серед жінок та дітей [20]. Це може призвести до стигматизації постраждалих, особливо в невеликих громадах, де постраждала особа може відчувати соціальний тиск або осуд.
2. **Правова система.** В Україні є недовіра до правоохоронних органів і судової системи. Це може відбиватися на рішенні постраждалих від СНПК звернутися по допомогу або повідомити про злочин. Процес розслідування та судових розглядів може бути тривалим і травматичним для постраждалих.
3. **Доступ до ресурсів.** Постраждалі можуть зіткнутися з обмеженим доступом до необхідних ресурсів, таких як кваліфікована медична допомога, психологічна підтримка та юридичне консультування. Хоча в містах ситуація краща, у віддалених районах може бути важче отримати кваліфіковану допомогу.
4. **Нестача або відсутність інформації та знань.** Може бути недостатньо знань щодо прав та доступних служб підтримки для постраждалих від сексуального насильства. Освітні кампанії, які підвищують обізнаність щодо цього питання, у край важливі [23].
5. **Культурні та сімейні фактори.** В Україні, як і в багатьох інших країнах, сімейні зв'язки та вплив родини можуть відігравати важливу роль у рішеннях постраждалих. Це зокрема тиск не звертати уваги на інцидент або не звертатися по допомогу для “збереження честі родини”.
6. **Вплив громадських організацій.** Недержавні організації в Україні часто відіграють ключову роль у наданні підтримки постраждалим від сексуального насильства, пропонуючи консультації, юридичну допомогу та психологічну підтримку.

7. **Реакція на травму.** Як і в інших країнах, реакціями постраждалих на сексуальне насильство є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність та інші психологічні та емоційні реакції.

Важливо пам'ятати, що кожна людина, котра постраждала від сексуального насильства реагує індивідуально, і не існує “стандартної” реакції на такий досвід. Підтримка та розуміння з боку суспільства, а також доступ до відповідних служб підтримки, є критично важливими для допомоги постраждалим у відновленні та подоланні наслідків травми.

3.2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ НА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Гендерні стереотипи в українському суспільстві можуть істотно впливати на ставлення до постраждалих від СНПК та надання їм допомоги, зокрема:

1. **Ставлення до постраждалих від сексуального насильства.** Як свідчать результати психологічних досліджень [30], ставлення до сексуального насильства у мирний час, тобто традиційні гендерні стереотипи, розповсюджуються певною мірою на ставлення до постраждалих від СНПК. У частини українців навіть під час війни побутує помилкове уявлення, що постраждалі спровокували насильство своїм виглядом, діями, вродою чи спокушали насильників, тому самі винні в тому, що сталося. Це з великою ймовірністю може призводити до стигматизації постраждалих, особливо жінок і дівчат, які пережили сексуальне насильство під час війни.
2. **Стереотипи про “сильну стать”.** Чоловіки, які стають постраждалим від сексуального насильства під час війни, також стикаються з невідповідністю стереотипові про “сильну стать” та мужність, згідно з якими чоловік має бути “сильним” і здатним захистити свою сім'ю та себе. Відповідно, якщо він постраждав, то не лише не був сильним, а й “перестав бути чоловіком”. Це сильно ускладнює звернення чоловіків по допомогу або навіть визнання факту насильства.
3. **Обмеження у наданні допомоги.** Важливо, щоб фахівці, які працюють у системі надання допомоги постраждалим від СНПК, були правильно гендерно орієнтовані й не поділяли упереджень про “сильну стать” та “провокацію насильників” чи “сама винна”. Така гендерна неграмотність може відштовхнути постраждалих, травматизувати та стигматизувати їх. Також проблемою є те, що наявні служби підтримки більше орієнтовані на жінок, тоді як для чоловіків та хлопців може не бути відповідних умов та фахівців.
4. **Вплив на правоохоронні органи.** Гендерні стереотипи можуть бути притаманні працівникам правоохоронних органів, що може ретравматизувати

постраждалих, гальмувати та навіть унеможливити розслідування випадків сексуального насильства.

Для подолання негативного впливу ґендерних стереотипів, необхідні комплексні зусилля, спрямовані на освітні, просвітницькі та інформаційні кампанії, підвищення обізнаності суспільства, навчання фахівців, які працюють із постраждалими, та розроблення інклюзивних програм підтримки.

Культурно-релігійні особливості України мають значний вплив на підходи та методи роботи з постраждалими від СНПК, зокрема такі:

1. **Соціальні та культурні табу.** В Україні, особливо в невеликих населених пунктах, де більшість знають одне одного, питання сексуальності та сексуального насильства часто вважаються табу. У традиційному українському суспільстві питання сексуальності відносяться до суто приватної сфери, про яку не прийнято говорити навіть з батьками. Це може призводити до того, що будь-яка публічність чи оприлюднення інформації щодо сексуальної поведінки чи сексуальних проблем може призводити до стигматизації постраждалих. Такий підхід спричиняє подальше “традиційне” уникнення обговорення цих питань у громадському просторі та небажання постраждалих звертатися по допомогу.
2. **Релігійні переконання та духовна підтримка релігійних організацій.** Християнство, особливо православ'я та греко-католицизм, мають сильний вплив на поведінку та цінності в окремих громадах. Релігійні норми та цінності в інтерпретації окремих представників духовенства можуть впливати на ставлення до сексуального насильства у громаді, створювати перешкоди до звернення по допомогу постраждалих. Релігійні організації в Україні часто допомагають певним верствам населення (алкозалежним, наркозалежним, сиротам, матеріально неблагополучним сім'ям). Тому вони можуть надавати додаткову підтримку постраждалим від СНПК, включно з духовною підтримкою та ресурсами спільноти.
3. **Роль родини та громади.** Українське суспільство характеризується сильними сімейними зв'язками. Родина та місцева громада, залежно від сформованого ставлення можуть сприяти соціальній підтримці постраждалих, а можуть створювати умови для шеймінгу, віктимізації та стигматизації.
4. **Вплив міжнародного досвіду.** У контексті глобалізації та інтеграції України в європейські структури, відбувається поступове переосмислення традиційних поглядів та залучення міжнародного досвіду в роботу з постраждалим від СНПК.
5. **Освітні та просвітницькі ініціативи.** Необхідність у проведенні освітніх кампаній та навчань для зміни стереотипів та підвищення рівня обізнаності суспільства про проблему сексуального насильства.

Отже, культурно-релігійні особливості України вимагають специфічного підходу у роботі з постраждалим від СНПК, який враховує місцеві традиції, цінності та соціальні норми.

3.3. УКРАЇНСЬКИЙ ПІДХІД ДО РОБОТИ ІЗ ПОСТТРАЖДАЛИМИ ВІД СНПК

Україна стала однією з небагатьох держав, які доволі успішно вжили негайних заходів реагування на злочини СНПК. Крім потужного реагування з боку громадського сектору через численні оперативні волонтерські ініціативи, це стало можливим і завдяки співпраці Уряду України та Організації Об'єднаних Націй.

Так, 3 травня 2022 року була підписана Рамкова програма співробітництва між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. Програма включає завдання, об'єднані в п'ять напрямів:

1. Відстеження торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в умовах конфлікту.
2. Надання комплексної допомоги особам, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.
3. Доступ до правосуддя та притягнення до відповідальності.
4. Посилення спроможності сектору безпеки й оборони у запобіганні та протидії сексуальному насильству в умовах війни.
5. Репарації та компенсації.

З метою виконання цієї Рамкової програми було розроблено та схвалено у вересні цього ж року відповідний імплементаційний план. Отже, Україна стала першою та єдиною державою, яка, перебуваючи в стані війни, розробила план дій щодо надання допомоги постраждалим від СНПК, нині реалізовує його та залучає до цього громадський сектор.

Тож на кінець 2023 року український підхід до допомоги постраждалим від сексуального насильства, особливо в контексті воєнного конфлікту, охопив уже низку ключових аспектів, які можна вважати успішними:

1. **Мультидисциплінарний підхід.** Україна приділяє увагу комплексному підходу до допомоги постраждалим від СНПК, що включає медичну допомогу, психологічну підтримку, соціальні послуги та юридичну допомогу. Це дозволяє адресувати різні аспекти потреб постраждалих.
2. **Співпраця з міжнародними організаціями.** Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та НУО, які мають досвід у наданні допомоги постраждалим від сексуального насильства [24]. Це обмін досвідом, отримання фінансування та ресурсів для забезпечення необхідної допомоги.
3. **Підвищення обізнаності та інформування.** Українські організації та уряд проводять інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності про проблему сексуального насильства, зміну стигматизуючих уявлень та надання інформації про доступні ресурси та служби допомоги.

4. **Підтримка громадськості та волонтерів.** Активна громадськість і волонтерський рух в Україні забезпечують важливу підтримку, надаючи ресурси, волонтерську допомогу та підтримку місцевим громадам.
5. **Підтримка на місцевому рівні.** Ініціативи, спрямовані на допомогу постраждалим від СНПК на рівні громад, дозволяють бути більш гнучкими та адаптованими до конкретних потреб громад.
6. **Юридична підтримка та захист прав.** Зусилля, спрямовані на підтримку та захист прав постраждалих, зокрема допомогу в судових процесах та притягнення злочинців до відповідальності, є ключовим аспектом підходу [25].
7. **Сервіси допомоги постраждалим від СНПК.** Наразі постраждалі від СНПК можуть отримати послуги в Центрах допомоги врятованим, центрах соціальних служб, спеціалізованих службах підтримки постраждалих від домашнього насильства та ГЗН, а також у громадських організаціях. На 01.01.2023 в Україні функціонує мережа із 760 спеціалізованих служб підтримки, інформація про яку розміщена на офіційному вебпорталі Нацсоцслужби.

Варто зазначити, що Центри допомоги врятованим створені з ініціативи Віцепрем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції спільно з Урядовою уповноваженою з питань ґендерної політики за підтримки UNFPA та в партнерстві з органами місцевої влади й громадськими організаціями. Наразі функціонують у 12 містах України (Київ, Запоріжжя, Дніпро, Львів, Чернівці, Херсон, Харків тощо). Триває робота з унормування питання забезпечення їхньої діяльності. Клієнти та клієнтки отримують консультації соціальних працівників і юристів, первинне психологічне консультування. У разі виявлення випадків СНПК постраждалим пропонується спеціалізоване соціально-психологічне консультування, а також ведення випадку кейс-менеджером. Загалом надано понад 34 000 консультацій. Фахівцями Центрів виявляються випадки СНПК.

Важливо розуміти, що ситуація в Україні швидко змінюється, і зусилля у цій сфері продовжують адаптуватися до викликів, пов'язаних з воєнним конфліктом та його наслідками.

Є низка причин, чому постраждалі від СНПК в Україні можуть не звертатися по допомогу. Ці причини часто універсальні і спостерігаються у багатьох країнах та культурах:

1. **Страх перед стигматизацією.** У багатьох культурах є стигма щодо постраждалих від сексуального насильства. Люди можуть боятися засудження, соціальної ізоляції або негативної реакції з боку сім'ї та друзів.
2. **Травматизація, сором, провина, страх.** Сексуальне насильство є глибоко травматичним досвідом. Постраждалі від СНПК можуть відчувати сором, провину або страх, що ускладнює процес звернення по допомогу.

3. **Недовіра до правоохоронних органів.** У деяких випадках постраждали від СНПК можуть не довіряти поліції або судовій системі через побоювання корупції, дискримінації або недостатньої підтримки.

В Україні існують певні проблеми, зокрема відсутність у чинному законодавстві визначеного поняття “постраждалих/постраждала від СНПК”. Державні установи шукають особливі шляхи для запровадження статусу “особи, що постраждала від СНПК”, що може дати більше прав та можливостей потерпілим.

Проблематичним також є публічність процесу ведення судових засідань за 438-ою статтею Кримінального кодексу України (“Порушення законів та звичаїв війни”), що може бути перешкодою для потерпілих, які не бажають свідчити публічно.

4. **Недостатність інформації.** Постраждалі від СНПК можуть не знати, куди звертатися по допомогу, або можуть не бути обізнані про наявність спеціалізованих служб підтримки.
5. **Страх перед відповідальністю за звернення (помстою від злочинців).** Постраждалі від СНПК можуть боятися помсти або повторного насильства з боку злочинця, особливо якщо вони продовжують перебувати в одному співтоваристві або якщо злочинець має владу або вплив.
6. **Брак ресурсів.** У деяких регіонах може бути обмежений доступ до медичних, юридичних або психологічних служб, особливо в умовах воєнного конфлікту або кризи.
7. **Культурні та ґендерні норми.** Культурні уявлення про ґендер та сексуальність можуть впливати на готовність постраждалих звертатися по допомогу, особливо у випадках, коли постраждалим від СНПК є чоловіки або представники спільнот ЛГБТК+.

Зусилля зі збільшення обізнаності, підтримка від міжнародних організацій, поліпшення доступу до ресурсів та створення безпечного середовища для звернення по допомогу можуть вирішити цю проблему.

Реагування населення та постраждалих на сексуальне насильство у мирний час має кілька ключових аспектів, які є основними настановами у реагуванні на такі ситуації. Формування в українців певних настанов важливе для розуміння та ефективної допомоги, особливо в контексті СНПК:

1. **Емпатія та підтримка.** Надання емпатичної та неупередженої підтримки постраждалим є критично важливим. Це визнання травми, яку вони пережили, і гарантування безпечного простору для висловлення своїх переживань.
2. **Конфіденційність.** Забезпечення конфіденційності інформації про постраждалих та деталі інциденту є фундаментальним. Це допомагає створити довіру та забезпечує захист прав постраждалих.
3. **Інформована згода.** Усвідомлена та інформована згода постраждалих на будь-яке втручання або допомогу є обов'язковою. Це означає, що постраждалі

мають право знати всі варіанти допомоги та можливі наслідки й самостійно вибирати, які дії вживати.

4. **Мультидисциплінарний підхід.** Співпраця між різними службами, такими як медичні, психологічні, правоохоронні та соціальні служби, є необхідною для комплексної підтримки постраждалих.
5. **Обізнаність про ресурси.** Населення та постраждалі повинні бути обізнані про доступні ресурси допомоги, включно зі спеціалізованими службами підтримки, гарячими лініями, центрами допомоги постраждалим від СНПК тощо.
6. **Інформаційні кампанії.** Проведення інформаційних кампаній серед населення для підвищення обізнаності про сексуальне насильство, його наслідки та методи попередження є важливим.
7. **Відповідальність та правосуддя.** Забезпечення відповідальності для кривдників через справедливий та ефективний правовий процес також є частиною загального реагування на сексуальне насильство.
8. **Підтримка відновлення.** Фокус на довгостроковій підтримці та допомозі у відновленні постраждалих від сексуального насильства, включно з психологічною реабілітацією та соціальною інтеграцією.

У реагуванні на сексуальне насильство важливо пам'ятати, що кожен випадок унікальний і потреби постраждалих можуть відрізнятися. Ключовим є підхід, який базується на повазі, довірі та розумінні індивідуальних потреб постраждалих.

Для того щоб збільшити кількість звернень по допомогу постраждалих від сексуального насильства, які цього потребують, особливо в умовах, які склалися в Україні, необхідно здійснити низку заходів:

1. **Політична та законодавча підтримка.** Розроблення та впровадження законів та політик, які захищають постраждалих від сексуального насильства та сприяють їхньому відновленню.
2. **Підвищення довіри до правоохоронних органів.** Реформування та підвищення професіоналізму правоохоронних органів, забезпечення прозорості та справедливості у розслідуваннях.
3. **Залучення міжнародного співтовариства.** Співпраця з міжнародними організаціями для обміну досвідом, отримання додаткових ресурсів та підвищення обізнаності про проблему на міжнародному рівні.
4. **Обізнаність про доступні ресурси.** Люди мають знати, куди і як вони можуть звернутися по допомогу. Інформація про гарячі лінії, центри підтримки, медичні та юридичні служби має бути доступною та легко зрозумілою.
5. **Забезпечення конфіденційності та безпеки.** Гарантування конфіденційності та створення безпечного простору для постраждалих, щоб вони могли ділитися своїм досвідом без страху.

6. **Подолання стигми.** Активна робота над руйнуванням стигми, пов'язаної з сексуальним насильством, через освітні кампанії, публічні виступи, участь знаменитостей та лідерів думок. Важливо показати, що постраждали не несуть відповідальності за злочин.
7. **Підтримка з боку громадськості та волонтерів.** Залучення громадськості та волонтерів для підтримки постраждалих [28] та організації різноманітних програм допомоги. Уже наявні деякі спеціалізовані проекти та організації, котрі можуть підтримати постраждалих (МГО “Неємія”, БО “БФ “Батерфлай”, БО БФ “Посмішка ЮА”, ГО “М.АРТ.ІН-Клуб”, ВГО “Асоціація експертів із запобігання та протидії ГЗН”, МБФ “Ініціатива”, ГО “Інноваційні соціальні рішення”, ГР “Віра, Надія, Любов”, об'єднання постраждалих ГО “СЕМА Україна” та інші), і їхня кількість мала б зростати.
8. **Мультидисциплінарність та інтегративний підхід.** Інтеграція різних видів допомоги, включно з медичною, психологічною, соціальною, юридичною, щоб забезпечити всебічну підтримку.
9. **Навчання фахівців.** Підвищення кваліфікації медичних працівників, психологів, соціальних працівників та правоохоронців у роботі з постраждалим від сексуального насильства.
10. **Сприяння економічній незалежності.** Допомога постраждалим у забезпеченні економічної незалежності, що може включати професійне навчання, кар'єрне консультування тощо.
11. **Репарації та відсутність терміну давності.** Відповідно до міжнародних законодавчих актів, постраждалі мають право на фінансову компенсацію за заподіяні кривдниками збитки. Також злочини СНПК не мають терміну, після якого звернення до правоохоронних органів уже не можливе. Ці злочини можуть нести покарання для кривдників протягом необмеженого часу. Про це українське суспільство недостатньо поінформоване. Слід посилити систему інформування.
12. **Просвіта, освіта та інформаційні кампанії.** Слід посилити систему просвітницької роботи про те, що таке ґендерні упередження, їхні наслідки, сексуальність, сексуальне насильство та СНПК, їхні наслідки, системи підтримки і допомоги постраждалим. Необхідно впроваджувати ці теми в систему освіти для молоді, просвіти для населення та підготовки відповідних фахівців. Інформаційні кампанії про сексуальне насильство та СНПК, про наявну систему допомоги та доступні сервіси також є необхідними [30].

Ці заходи мають бути частиною комплексної стратегії, що охоплює всі рівні суспільства – від місцевих громад до національного уряду та міжнародних партнерів.

Проводячи порівняльний аналіз зарубіжних та міжнародних систем допомоги постраждалим від СНПК і кристалізуючи український підхід, можна зробити такі висновки:

1. **Міжнародні стандарти та практики.** Зарубіжні системи, особливо в країнах з високорозвиненими демократіями, часто характеризуються добре налагодженими міжсекторальними підходами, що включають медичну, психологічну, правову та соціальну допомогу. Ці системи можуть слугувати моделлю для України. Можливості розвитку цієї системи допомоги обговорювалися ще у 2020-2021 роках [31].
2. **Адаптація до місцевих умов.** У той час як зарубіжні моделі допомоги можуть бути ефективними у своїх країнах, український підхід має адаптуватися до специфічних культурних, соціальних та політичних умов України.
3. **Важливість наявності інтегрованих служб.** Ефективність допомоги постраждалим від СНПК значною мірою залежить від інтеграції різних видів підтримки. В Україні це вимагає покращення координації між різними урядовими та недержавними службами.
4. **Забезпечення доступності та якості послуг.** Одним із ключових аспектів є доступність та якість надання послуг, включно з медичною допомогою, психотерапією, юридичною підтримкою та соціальною реабілітацією.
5. **Освіта та підвищення обізнаності.** Підвищення обізнаності суспільства про проблеми СНПК та активна робота зі зміни ґендерних стереотипів і норм є важливим складником ефективної системи підтримки. Зараз спостерігаємо поширення інформації через інтернет-портали та громадські ЗМІ [32].
6. **Потреба у підтримці самодопомоги та емпверменту.** Важливо не лише надавати постраждалим від СНПК необхідні послуги, але й сприяти їхній самостійності, самоціленню та самозміцненню, посттравматичному зростанню, адаптації та реінтеграції у суспільство.
7. **Моніторинг та оцінювання.** Систематичний моніторинг і оцінювання програм та послуг є ключовими для підвищення їхньої ефективності та адаптації до змінюваних потреб.
8. **Міжнародне співробітництво.** Україна може виграти від міжнародного досвіду та співпраці, включно з обміном знаннями, навчальними програмами та фінансовою підтримкою.

Український підхід має бути гнучким, відповідати місцевим потребам та водночас відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини та допомоги постраждалим від насильства.

ВИСНОВКИ

Український підхід та система допомоги постраждалим від СНПК мають низку особливостей, які відрізняють їх від систем інших країн. Ці відмінності обумовлені унікальним історичним, культурним та соціально-політичним контекстом України.

Особливості українського підходу щодо надання допомоги постраждалим від СНПК:

1. **Контекст конфлікту.** Українська система допомоги формується в контексті тривалого збройного конфлікту на сході країни та анексії Криму Росією, що призводить до специфічних викликів у наданні допомоги.
2. **Міжнародна підтримка.** Україна отримує значну підтримку від міжнародних організацій та фондів у розробленні та впровадженні програм допомоги, зокрема фінансування, експертизу й технічну допомогу.
3. **Взаємодія з волонтерськими, громадськими та благодійними організаціями.** Активна роль волонтерських рухів та неприбуткових організацій у наданні допомоги й підтримки постраждалим від СНПК.
4. **Законодавча база.** Наявність та розвиток законодавчої бази, спрямованої на захист прав постраждалих від СНПК та притягнення до відповідальності винних.
5. **Міра розвитку системи допомоги.** Порівнюючи з деякими країнами Заходу, система допомоги в Україні є менш розвиненою та менш налагодженою, зокрема в плані доступності спеціалізованих послуг та ресурсів.
6. **Культурні та соціальні виклики.** Українське суспільство має свої культурні та соціальні установки, які впливають на ставлення до постраждалих від сексуального насильства, на обговорення цієї проблеми в громадському просторі та надання необхідної підтримки постраждалим [33].
7. **Залежність від зовнішнього фінансування.** Система допомоги в Україні часто залежить від міжнародного фінансування та підтримки, у той час як у багатьох розвинених країнах є стійкі внутрішні механізми фінансування та підтримки.
8. **Інтеграція з європейськими стандартами.** Україна активно працює над інтеграцією своїх підходів і стандартів допомоги з європейськими практиками, що відрізняється від країн, які вже мають довгу історію розвитку в цій сфері.

Україна продовжує розвивати та удосконалювати систему допомоги, намагаючись забезпечити ефективну підтримку та відновлення постраждалих від сексуального насильства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дрозд, О. Ю., Сорока, Л. В. (2023). Міжнародне партнерство – основний інструмент протидії торгівлі людьми та гендерному насильству під час збройного конфлікту. *Актуальні проблеми держави і права*, 97. С. 77–82.
2. Запорожець А. А. (2023). Геноцидальне зґвалтування як форма сексуального насильства під час збройного конфлікту. *Наук. перспективи*, 10. 581–589.
3. Гупаловська В. Сексуальне насильство під час війни: міфи та реальність / *Психологія перед лицем російсько-української війни: збірник тез Українсько-польської наукової конференції*, 19–20 травня 2023 р., онлайн. Львів, 2023. С. 37–38.
4. Гупаловська В. (2024). Регіональні особливості настанов українців стосовно сексуального насильства в мирний час та під час війни. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique: Collection of scientific papers “ΛΟΓΟΣ”, March 1, 2024; Paris, France*, 396-403. DOI 10.36074/logos-01.03.2024.086
5. Гупаловська В. (2024). Вікові особливості реагування українців на сексуальне насильство в мирний час та під час війни. *Grail of Science*, 37, 397-405. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.03.2024.066>
6. Atim, T., Mazurana, D., & Marshak, A. (2018). Women survivors and their children born of wartime sexual violence in northern Uganda. *Disasters*, 42, 61-78.
7. Amowitz L. L., Reis C., Lyons K. H., Vann B., Mansaray B., Akinsulure-Smith A. M., ... Iacopino V. (2002). Prevalence of war-related sexual violence and other human rights abuses among internally displaced persons in Sierra Leone. *The Journal of the American Medical Association*, 287, 513-521.
8. Anderson, N. L. (2017). To Provide and Protect: Gendering Money in Ukrainian Households. *Gender & Society*, 31(3), 359-382. <https://doi.org/10.1177/0891243217705875>
9. Ba, I., & Bhopal, R. S. (2017). Physical, mental and social consequences in civilians who have experienced war-related sexual violence: a systematic review (1981–2014). *Public health*, 142, 121-135.
10. Burgess, A. W., Slattery, D. M., & Herlihy, P. A. (2013). Military sexual trauma: A silent syndrome. *Journal of psychosocial nursing and mental health services*, 51(2), 20-26.
11. Desai S., Perry M. J. (2004). Tracking gender-based human rights violations in postwar Kosovo. *American Journal of Public Health*, 94, 1304-1307.
12. Dossa N. I., Zunzunegui M. V., Hatem M., Fraser W. D. (2015). Mental health disorders among women victims of conflict-related sexual violence in the Democratic Republic of Congo. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(13), 2199-2220.

13. Glass N., Ramazani P., Tosha M., Mpanano M., Cinyabuguma M. (2012). A Congolese-US participatory action research partnership to rebuild the lives of rape survivors and their families in eastern Democratic Republic of Congo. *Global Public Health*, 7(2), 184-195.
14. Holland, K. J., Rabelo, V. C., & Cortina, L. M. (2016). Collateral damage: Military sexual trauma and help-seeking barriers. *Psychology of violence*, 6(2), 253.
15. Jones, N., Cooper, J., Presler-Marshall, E., & Walker, D. (2014). *The fallout of rape as a weapon of war*. ODI (Overseas Development Institute) Report. <https://odi.cdn.ngo/media/documents/8990.pdf>
16. Kelly J. T., Kabanga J., Cragin W., Alcayna-Stevens L., Haider S., Vanrooyen M. J. (2012). "If your husband doesn't humiliate you, other people won't": Gendered attitudes towards sexual violence in eastern Democratic Republic of Congo. *Global Public Health*, 7, 285-298.
17. Link B. G., Phelan J. C. (2006). Stigma and its public health implications. *The Lancet*, 367, 528-529.
18. Mabetshe N., Obioha E. E.; Mugari I. and Ciske E. N. (2022.) Prevention of Child Sexual Abuse in South Africa: Assessing the Role of Parents, Community Leaders, Educators, and Social Workers. *A Journal of Analysis of Exploitation and Violence*, 7(4), Article 2. <https://doi.org/10.23860/dignity.2022.07.04.02>
19. Murray, S. M., Robinette, K. L., Bolton, P., Cetinoglu, T., Murray, L. K., Annan, J., & Bass, J. K. (2018). Stigma among survivors of sexual violence in Congo: scale development and psychometrics. *Journal of interpersonal violence*, 33(3), 491-514.
20. Ryan, K. M. (2019). Rape mythology and victim blaming as a social construct. *Handbook of sexual assault and sexual assault prevention*, 151-174.
21. Staley, G., Zaidan, A. C. V., Henley, K., Childers, L. G., Daniel, R., Lauderdale, S. A., & McGuire, A. P. (2022). Commending rather than condemning: Moral elevation and stigma for male veterans with military sexual trauma. *BMC psychology*, 10(1), 292.
22. Swiss S., Jennings P. J., Aryee G. V., Brown G. H., Jappah-Samukai R. M., Kamara M. S., . . . Turay-Kanneh R. S. (1998). Violence against women during the Liberian civil conflict. *The Journal of the American Medical Association*, 279, 625-629.
23. Ullman S. E., Townsend S. M., Filipas H. H., Starzynski L. L. (2007). Structural models of the relations of assault severity, social support, avoidance coping, self-blame, and PTSD among sexual assault survivors. *Psychology of Women Quarterly*, 31, 23-37.
24. Thornicroft G., Rose D., Kassam A., Sartorius N. (2007). Stigma: Ignorance, prejudice or discrimination? *The British Journal of Psychiatry: The Journal of Mental Science*, 190, 192-193.
25. Wood, E. J., & Toppelberg, N. (2017). The persistence of sexual assault within the US military. *Journal of Peace Research*, 54(5), 620-633.

ПОСИЛАННЯ:

- [1] Аналітична довідка ООН Гендерно зумовлене насильство. Режим доступу: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-11/UN%20Policy%20Paper%20on%20GBV_FINAL%20UKR.pdf.
- [2] Управління з питань насильства щодо жінок (OVW) | Управління з питань насильства щодо жінок (OVW) ([justice.gov](https://www.justice.gov))
- [3] Outreach Programme on the 1994 Genocide against the Tutsi in Rwanda and the United Nations. Режим доступу: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/>
- [4] Eric J. Shaw (2012). The Rwandan Genocide: A Case Study. Joint Military Operations Department. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/264154954_The_Rwandan_Genocide_A_Case_Study
- [5] United Nations Office of the Special Representative of the Secretary-General on Sexual Violence in Conflict. Sudan (Darfur). Режим доступу: <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/countries/sudan-darfur/>
- [6] Steiner B., Benner M. T., Sondorp E., Schmitz K. P., Mesmer U., Rosenberger S. (2009). Sexual violence in the protracted conflict of DRC programming for rape survivors in South Kivu. *Conflict and Health*, 3(1), Article 3.
- [7] Jones, N., Cooper, J., Presler-Marshall, E., & Walker, D. (2014). The fallout of rape as a weapon of war. ODI (Overseas Development Institute) Report. <https://odi.cdn.ngo/media/documents/8990.pdf>
- [8] Ba, I., & Bhopal, R. S. (2017). Physical, mental and social consequences in civilians who have experienced war-related sexual violence: a systematic review (1981–2014). *Public health*, 142, 121-135.
- [9] Amowitz L. L., Reis C., Lyons K. H., Vann B., Mansaray B., Akinsulure-Smith A. M., . . . Iacopino V. (2002). Prevalence of war-related sexual violence and other human rights abuses among internally displaced persons in Sierra Leone. *The Journal of the American Medical Association*, 287, 513-521.
- [10] Atim, T., Mazurana, D., & Marshak, A. (2018). Women survivors and their children born of wartime sexual violence in northern Uganda. *Disasters*, 42, 61-78.
- [11] REPORT OF THE UNITED NATIONS SECRETARY-GENERAL ON 14 conflict-related sexual violence th 12 cases of conflict-related sexual violence against LGBTQI individuals were recorded Sexual violence in conflict-affected settings Sexual violence in post-conflict settings Other situations of concern JANUARY – DECEMBER 2022 (S/2023/413) P Режим доступу: <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/factsheet-2022-report-of-the-secretary-general-on-crsv/> Presentation Template ([un.org](https://www.un.org))

- [12] The Association of Rape Crisis Centers in Israel. <https://www.1202.org.il/>
- [13] Навчання в Ізраїлі з надання психологічної допомоги пройшли 5000 українців – Зеленська. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3725031-navcanna-v-izraili-z-nadanna-psihologichnoi-dopomogi-projsli-5000-ukrainciv-zelenska.html>
- [14] Desai S., Perry M. J. (2004). Tracking gender-based human rights violations in postwar Kosovo. *American Journal of Public Health*, 94, 1304-1307.
- [15] Солодовик П. Сексуальне насильство як зброя війни: досвід допомоги постраждалим у Боснії і Герцеговині. Режим доступу: <https://cheline.com.ua/news/society/seksualne-nasilstvo-yak-zbroya-vijni-dosvid-dopomogi-postrazhdalim-u-bosniyi-i-gertsegovini-378867>
- [16] Хокс, М. (2000). Россия / Чечня. Новые Алды: резня 5 февраля. Режим доступу: <https://www.hrw.org/legacy/russian/reports/russia/2000/june/index.html>
- [17] United Nations chief decries «massive» human rights violations in Ukraine. Режим доступу: <https://www.cbsnews.com/news/un-ukraine-massive-human-rights-violations-russia-war/>
- [18] Tessema Z.T., Worku M.G., Tesema G.A., Alamneh T.S., Teshale A.B., Yeshaw Y., Alem A.Z., Ayalew H.G., Liyew A.M. (2022) Determinants of accessing healthcare in Sub-Saharan Africa: a mixed-effect analysis of recent Demographic and Health Surveys from 36 countries. *BMJ Open*. doi: 10.1136/bmjopen-2021-054397.
- [19] Робота з постраждалими від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту: Посібник для фахівців із психологічної допомоги та екстреного реагування в Україні. Проект Ради Європи “Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні” (COVAW) 2021-2022 роки. Режим доступу: <https://rm.coe.int/ukr-2022-sexual-violence-manual-web-ua/1680a97133>
- [20] Висвітлення сексуального насильства в зоні конфлікту. Dart Centre Europe. Режим доступу: https://www.coveringcrsv.org/wp-content/uploads/2022/04/CRSV_Downloadable_UKR_FINAL.pdf
- [21] UN: Sexual Violence, Trafficking Increasing in Ukraine War. Режим доступу: <https://www.voanews.com/a/un-sexual-violence-trafficking-increasing-in-ukraine-war-/6525193.html>
- [22] Режим доступу: https://suspilne.media/469754-seksualne-nasilstvo-v-umovah-vijni-ak-kvalifikuetsa-ta-kudi-zvertatisa-po-dopomogu-uristka-ta-psihologina/?utm_source=copylink&utm_medium=ps
- [23] Дрозд, О. Ю., & Сорока, Л. В. (2023). Міжнародне партнерство - основний інструмент протидії торгівлі людьми та гендерному насильству під час збройного конфлікту. *Актуальні проблеми держави і права*, (97), 77-82.

[24] Руфанова, В. М. (2022). Сексуальне насильство як зброя війни в Україні. Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету, 128-132.

[25] Чупринюк, О. О. (2023). Проблема висвітлення випадків насильства над дітьми під час війни в Україні (Doctoral dissertation, Одеса: Видавництво “Юридика”).

[26] Режим доступу: https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwzZmwBhD8ARIsAH4v1gVOVMTz6TUT1dumypujQUgApcDD8Jq2oHIBJ9yUPMg1WB-bc_Dk7ZkaAswLEALw_wcB

[27] Куди звертатися постраждалим від сексуального насильства: поради адвокатки. Режим доступу: <https://50vidsotkiv.org.ua/kudy-zvertatysya-postrazhdalym-vid-seksualnogo-nasylstva-porady-advokatky/>

[28] Сексуальне насильство в умовах конфлікту та міжнародний досвід: дискусія за сприяння MOM шукала відповіді на чутливі питання. Режим доступу: <https://www.ukraine.iom.int> Сексуальне насильство в умовах конфлікту та міжнародний досвід... | IOM Ukraine

[29] Процедури надання статусу постраждалої особи від СНПК. Режим доступу: <https://jurfem.com.ua/procedury-nadannya-statusu-postrazhdaloi-vid-snpk/>

[30] Гупаловська В. (2024). Регіональні особливості настанов українців стосовно сексуального насильства в мирний час та під час війни. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique: Collection of scientific papers “ΛΟΓΟΣ”*, March 1, 2024; Paris, France, 396-403. DOI 10.36074/logos-01.03.2024.086

Гупаловська В. (2024). Вікові особливості реагування українців на сексуальне насильство в мирний час та під час війни. *Grail of Science*, 37, 397-405. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.03.2024.066>

[31] Гендер в деталях. Сексуальне насильство під час війни: що ми знаємо і як можемо протидіяти? Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/dosvidy-viyny/sexualne-nasylstvo-pid-chas-viyny.html>

[32] Суспільне. Новини. Сексуальне насильство в умовах війни: як кваліфікується та куди звертатися по допомогу — юристка та психологиня Режим доступу: <https://suspilne.media/469754-seksualne-nasilstvo-v-umovah-vijni-ak-kvalifikuetsa-ta-kudi-zvertatisa-po-dopomogu-uristka-ta-psihologina/>

[33] Гупаловська В. Сексуальне насильство під час війни: міфи та реальність / Психологія перед лицем російсько-української війни : збірник тез Українсько-польської наукової конференції, 19–20 травня 2023 р., онлайн. – Львів, 2023. – С. 37-38.

Підготовлено до друку та надруковано в межах проекту з підтримки мережі Центрів допомоги врятованим в Україні, що реалізується UNFPA, Фондом ООН у галузі народонаселення в Україні.

Центри допомоги врятованим створені, щоб реагувати на виклики війни (у тому числі і на сексуальне насильство в умовах війни). Допомогу тут можуть отримати внутрішньо переміщені особи, люди, які виїхали із зони бойових дій чи окупованих територій, місцеві мешканці та усі, хто потребує допомоги.

До Центрів можна звернутися із будь-якими питаннями, які виникають у зв'язку з повномасштабною війною. Кваліфіковані спеціалісти/-тки нададуть необхідну соціально-психологічну, правову чи інформаційну підтримку комплексно та в одному місці.

Детальніше про Центри допомоги врятованим шукайте тут:

Центри допомоги врятованим створені за ініціативи Офісу Віцепрем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, сприяння Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, у партнерстві з UNFPA, Фондом ООН у галузі народонаселення, завдяки фінансовій підтримці урядів Австрії, Бельгії, Іспанії, Швеції та у співпраці з місцевими органами влади та громадськими організаціями.

Belgium
partner in development

Швеція
Sverige

